

OPINNÄYTETYÖ

Värien kuvailu kuulonäkövammaisille

Kuinka kuulonäkövammaiset kokevat värit ja miten he toivovat niitä kuvailtavan?

Niina Rovio

Tulkki (AMK)

(240 op)

5/2023

TIIVISTELMÄ

Humanistinen ammattikorkeakoulu
Koulutuksen nimi Tulkki (AMK)

Tekijät: Niina Rovio

Opinnäytetyön nimi: Värien kuvailu kuulonäkövammaisille. Kuinka kuulonäkövammaiset kokevat värit ja miten he toivovat niitä kuvailtavan?

Sivumäärä: 41 ja 6 liitesivua

Työn ohjaaja(t): Outi Kuvaja

Työn tilaaja(t): Riitta Lahtinen, Suomen Kuurosokeat Ry:n Kommunikaatiopalvelut

---

Värejä on kaikkialla ympärillämme. Vaatteet, rakennukset, kasvit ja eläimet ovat kaikki jonkin värisiä. Väriin liittyy runsaasti erilaisia merkityksiä elämyksellisistä varoittaviin, ja jokaisella pitäisi olla mahdollisuus saavuttaa kokemus ja tieto väreistä. Vaikka henkilö ei näe värejä, hänelle voi olla tärkeää saada käsitys ympäröivästä värimaailmasta tai käsillä olevan teoksen tai kuvan väreistä. Tässä opinnäytetyössä pyrittiin selvittämään, miten syntymäsokeat, sokeutuneet ja heikkonäköiset kokevat värit ja miten he toivovat niitä kuvailtavan. Työn tilaaja on Suomen Kuurosokeat ry:n Kommunikaatiopalvelut.

Ihmisten näkökyky vaihtelee voi vaihdella paljon, normaalinäköisestä sokeaan. Näössä voi olla erilaisia heikkouksia, kuten puutteita näkökentässä tai näön tarkkuudessa tai värinäön heikkoutta. Ikääntyessä näkö useilla heikkenee, mutta näkemisessä voi olla heikkoutta jo synnynnäisesti tai erilaiset sairaudet voivat vaikuttaa näköön myöhemmin. Näkövamma lisäksi henkilöllä voi olla myös muita arkeen vaikuttavia asioita, kuten kuulon alenema. Silloin puhutaan kuulonäkövammasta tai kuurosokeudesta.

Tutkimusaineistoa kerättiin Teams-keskustelussa ja sähköisellä Webropol-kyselyllä. Kyselyn linkki lähetettiin pienelle joukolle kuulonäkövammaisia. Tavoitteena oli selvittää heidän näkökulmaansa väreihin ja värien kuvailuun. Toiveena oli saada tietää, kiinnostavatko värit heitä ylipäättänsä, ja onko tilanteita, joissa värien kuvailua toivotaan erityisesti.

Tuloksista ilmeni, että kuulonäkövammaisten suhtautuminen väreihin ja niiden kuvailuun eri tilanteissa vaihtelee paljon. Esille nousi asioita ja tilanteita, joissa tieto väreistä koettiin erityisen tärkeäksi, ja että eri henkilöt toivovat erilaisia asioita. Ilmeni myös, että monet ovat saaneet laadukasta värien kuvailua esimerkiksi tulkeilta tai omaisilta. Vastauksissa kerrottiin myös, että vuosikymmenten aikana kuvailu ja kuvailutulkkaukset ovat kehittyneet. Kuvailun vastaanottajat kuitenkin toivovat lisää koulutusta ja tietoa värien kuvailun tärkeydestä sekä ammattilaisille että läheisille.

Tähän opinnäytetyöhön kerätyn aineiston perusteella on pääteltävissä, että monia kuulonäkövammaisia värit useimmiten kiinnostavat. On ilmeistä, että toivottu kuvailun tyyli vaihtelee tilannesidonnaisesti. Yksi monen vastaajan korostama asia oli vuoro vaikutus kuvailijan ja vastaanottajan välillä, jolloin kuvailua saadaan tilanteeseen sopivalla tavalla.

Asiasanat: värit, kuvailu, kuurosokeat, kuulonäkövammaiset, kuvailutulkkaukset

ABSTRACT

Author: Niina Rovio

Title: Description of colours for deaf-blind. How deaf- blind people experience colours and how they wish colours are described to them?

Number of Pages: 41 and 6 attachment pages

Supervisor(s): Outi Kuvaja

Commissioned by: Riitta Lahtinen, The Finnish Deafblind Association, Communication Services

---

There are colours everywhere around us. Colours contain different meanings, which might be from experiential to warning. Everyone should have the opportunity to gain experience and knowledge about surrounding colours. Even if a person cannot see them, it may be important for him to get an idea of the colours surrounding him, for example the colours of the work of art.

The purpose of this study was to investigate how people blinded or visually impaired experience colours and how they wish the colours to be described to them. The thesis was commissioned by the Communication Services of the Finnish Deafblind Association. This was investigated from the point of view of the deaf-blind.

First pieces of the data were collected from a meeting of six deaf-blind and the organizers in a meeting in Teams. On this basis, a Webropol query was made. The query link was sent to a small group of people having both hearing and seeing impairments. The purpose of this thesis was to gather information about whether deaf- blind are interested in surrounding colours. Another aim was to investigate in which situations it is essential to know the colours related. Finally, a goal was to research wished description tone. The data were analysed by using qualitative content analysis.

It was found that description is desired in different tones in different situations. Sometimes deaf-blind want the very exact description of the colours and in other situations lively and imaginative description is desired. The results show that over the decades description and description interpretation have become more common. The respondents to the survey wish more training and information about the importance of colour description for interpreters and family members.

Based on the data collected for this thesis, it is concluded that most deaf-blind are interested in surrounding colours. The respondent stated that the style of the desired description varies according to the situation. Sometimes there is a desire for a more vivid description while there is a desire for a precise description too. One of the points highlighted by many respondents was the interaction between the describer and the recipient. Interaction makes it possible to describe colours the appropriate way.

Keywords: colours, deafblind, description, audio description

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	7
2	VÄRIEN KUVAILUSTA	9
	2.1 Värit ja niiden merkitys	9
	2.2 Väreistä	11
	2.3 Näkö- ja kuulovammoista	13
	2.4 Kuvailutulkkaukset ja kuvailu	14
	2.5 Saavutettavuus	16
3	TYÖN TAVOITE JA TOTEUTUS	18
	3.1 Tarve ja tilaaja	18
	3.2 Tutkimuskysymykset ja tavoitteet	19
	3.3 Teams-keskustelu väreistä	20
	3.4 Menetelmät	22
4	TULOKSIA	25
	4.1 Tulosten analysointi	25
	4.2 Vastaajat.....	25
	4.3 Kiinnostus väreihin	26
	4.4 Kuvailussa toivottava tyyli	27
	4.5 Värimielikuvia tukevia asioita	29
	4.6 Missä tilanteissa tieto väreistä on tärkeä?	30
	4.7 Kuka osaa kuvailla värejä?	32

4.8 Värien hahmottamista häiritsevät ja vaikeuttavat asiat.....	34
5 POHDINTA.....	35
5.1 Eettisyys.....	35
5.2 Tulosten yleistettävyys	35
5.3 Vastasiko opinnäytetyö tutkimuskysymykseen?	37
5.4 Kehittämisehdotukset.....	39
LÄHTEET	41
LIITTEET	43

1 JOHDANTO

Värejä on ympärillämme kaikkialla. Suomen luonnossa on värejä kesäisin enemmän ja talvela vähemmän. Vaatteemme, asuntonne, esineet, rakennukset ja jopa me itse olemme jonkin värisiä. Värjäämme esineitä tehdäksemme niistä miellyttävämmän näköisiä, mutta väreihin saattaa sisältyä myös erilaisia merkityksiä. Tiettyjä värejä käytetään varoitukseksi tai huomion saamiseksi, kuten punaista, keltaista tai sinistä vilkkuvaa valoa ajoneuvoissa. Jopa luonnossa mustakelta- raitaisuus ampieisissa varoittaa myrkyllisyydestä ja eräät kärpäslajit matkivat väritystä suojatakseen itseään pedoilta.

Jos henkilön näkökyky on syystä tai toisesta alentunut, hän saattaa haluta jonkun toisen kertovan ympäristön visuaalisuudesta erilaisia asioita. Tällaisia asioita ovat tyypillisesti mm. ympäröivä tila, lähellä olevat henkilöt, tapahtumat, esineet ja teokset. Joskus jo tilanteessa toimiminen vaatii, että omaa riittävät tiedot ympäristöstä. Visuaalisen maailman kuvailua voidaan tehdä eri tavoilla eri tilanteissa ja kuvailun vastaanottajan tarpeiden mukaan. Vastaanottaja ehkä haluaa saada tietoa huonekalujen sijoittumisesta tilaan tai esineiden tai taideteosten väreistä.

Kuvailu on laaja käsite. Kuka tahansa voi kuvailla kenelle tahansa asioita. Voidaan kuvailla tuoksua, ruoan valmistusta, auton ominaisuuksia, tunteita, tilanteita, taide-esineitä ja paljon muuta. Mitä asioita kuvailuun sisällytetään, vaihtelee tilanteiden, kuvailijan ja vastaanottajan tarpeiden mukaan. Kuvailija voi kuvailla työnsä puolesta tai hän voi olla omainen tai ystävä, joka tietää vastaanottajan toivovan kuvailua. Kuvailu voi liittyä kuvailtavan kohteen ominaisuuksiin tai taustoihin tai se voi olla esimerkiksi elokuvan visuaalisen maailman kuvailua, jotain, mitä ei ääniraidalta kuule. Se voi olla yleisellä tasolla tehtyä tai sisältää paljon yksityiskohtaista tietoa vaikka materiaaleista, työmenetelmistä ja väreistä. Tässä opinnäytetyössä kuvailusta puhuessani tarkoitan visuaalisten asioiden kuvailua ellen toisin mainitse. Yksi kuvailun osa-alue on värien kuvailu.

Kuvailun vastaanottaminen on kuulonäkövammaisille oleellinen tapa saada tietoa ympäröivän maailman visuaalisista piirteistä. Sokeat tai heikkonäköiset tarvitsevat ympäristöstään myös sellaista tietoa, mitä eivät kuuntelemalla, koskettamalla tai pääättelemällä voi saavuttaa. Heikkonäköiset voivat hyödyntää jäljellä olevaa näköä vaihtelevasti, mutta usein he tarvitsevat kuvailua pystyäkseen mahdollisimman hyvin hahmottamaan asioita ympäriltään. Kuvailun

tarve voi kummuta vastaanottajan halusta tietää asioita tai se voi liittyä vaikka turvallisen liikkumisen varmistamiseen.

Tutkimuskysymykseni oli ”*Miten syntymäsokeat ja sokeutuneet/heikkonäköiset kokevat värit ja miten he toivovat niitä kuvailtavan?*” Halusin selvittää, millainen merkitys väreillä on sokealle tai heikkonäköiselle ihmiselle. Missä tilanteissa ja mihin asioihin liittyen hän haluaa tietää väreistä, ja millaista värien kuvailua hän toivoo saavansa? Millaisia ovat kuvailun vastaanottajan tarpeet? Vaihtelevatko kokemukset ja tarpeet paljon eri tilanteissa ja eri henkilöillä? Toivoin saavani vastauksia tällaisiin kysymyksiin, mutta tiedän, että ihmiset ovat yksilöitä ja kuvailutilanteet erilaisia, joten mielenkiinnolla mietin, millaisia tuloksia saisin. Toukokuussa 2022 keskustelin väreistä Teamsissa muutaman kuulonäkövammaisen kanssa ja maaliskuussa 2023 toteutetun sähköisen kyselyn valinta- ja avoimet kysymykset antoivat joitakin vastauksia. Mutta koska kyselyyn vastanneita oli alle kymmenen, tulokset ovat lähinnä suuntaa antavia, eivät yleistettävissä kaikkiin kuulonäkövammaisiin. Osa kyselylinkin saaneista ei vastannut kyselyyn, joten on mahdotonta tietää, miten he suhtautuvat väreihin tai värien kuvailuun. Syinä vastaamatta jättämiseen voivat olla kiireet, unohtaminen tai kiinnostuksen puute. Saadut vastaukset antavat kuitenkin jonkinlaisen käsityksen kuvailua vastaanottavien henkilöiden moninaisista tarpeista ja haluista, sekä asioista ja tilanteista, joihin liittyen värit ovat merkityksellisimmillään heille.

2 VÄRIEN KUVAILUSTA

2.1 Värit ja niiden merkitys

Värejä on ympärillämme joka paikassa. Kesäinen luonto on pullollaan värejä, vaatteissamme käytetään värejä, huonekalut, ruoat, taide, esineet ja yleisimmätkin arkiset tavarat ovat jonkun värisiä. Jos haluaa tietää, miltä maailma näyttää ilman värejä, voi katsoa mustavalkoisia elokuvia tai valokuvia. Niissä on riittävästi informaatiota tilan, tilanteiden tai kohteiden hahmottamiseksi, mutta harmaalta näyttävä vaate saattaa olla vaikka punainen, vihreä tai ruskea, mitä ei mustavalkoisesta kuvasta voi erottaa. (Arnkil 2007, 18).

Vaikka henkilö ei näe värejä, niillä saattaa olla hänelle suuri merkitys. Hän haluaa tietää, millaisia esineitä ympärillä on ja millaisia vaatteita hän itse käyttää. Jos hän on nähnyt aikaisemmin värejä, niihin voi liittyä erilaisia muistikuvia ja muistoja. Eräs henkilö kertoi 20.5.2022 Teams-alustalla järjestetyssä väreihin liittyvässä keskustelutilaisuudessa, että näkökyvyn heikkenemisen ja katoamisen myötä ympäröivä maailma ja oma aktiivinen alue ikään kuin kutistuu, ja jos tietoa ympäröivistä väreistä ei ole, se kutistuu vielä lisää. Kun tässä opinäytetyössä myöhemmin viitataan tähän keskusteluun, puhun vain Teams-keskustelusta. Tästä keskustelusta kerron tarkemmin luvussa 3.3.

Visuaalinen maailma ja visuaalinen kulttuuri eivät ole tärkeitä ainoastaan näkeville, vaan myös näkövammaisilla on tarve ja halu kokea maailma sen kaikissa muodoissaan. He eivät aina tavoita visuaalisia asioita ilman apua, ja kuvailu ja kuvailutulkkaus auttavat tässä. Syntymäsokeat ovat kertoneet kuvailun avartavan visuaalista maailmankuvaa, eikä nähdyistä asioista puhuminen ole virhe (Lahtinen, Palmer & Lahtinen 2009, 13). Näkövammaisen voi kosketella patsasta tai taide-esinettä ja siten saada teoksen muodosta ja materiaalista käsityksen, mutta väriä pelkän kosketuksen perusteella ei voi useinkaan todeta, vaan siitä on saatava tieto muulla tavalla. Myöskään taulun pinta ei välttämättä kerro koskettajalle mitään taulun aiheesta, sisällöstä tai väreistä, ja siksi sen sisällön kuvaileminen näkövammaiselle on tärkeää teoksen saavuttamiseksi. (Honkanen & Vartio 1998, 131-136). Teams-keskustelussa osallistujat kertoivat, että näkemisestä ja näkemistään asioista voi puhua näkövammaisen kanssa. Näön menetyksen myötä ympäristön kokonaisuuksien hahmottaminen on vaikeampaa, ja esimerkiksi värien tietäminen vaikuttaa kokemuksen syvyyteen. Siksi kaikki saatu visuaalinen informaatio on tärkeää. Myös paikalla olevat ihmiset muuttuvat näkymättömiksi ja ikään kuin

katoavat, mikä vaikuttaa sosiaalisen vuorovaikutuksen toteutumiseen. Jos ei tiedä, keitä paikalla on ja missä he ovat tietyllä hetkellä, keskustelu on hankalaa. Muun muassa siksi kuvailua pidettiin tilanteissa oleellisen tärkeänä. (Teams 20.5.2022.)

Näkövammaisten henkilöiden visuaalista maailmakuvaa on tutkittu vähän. Veera Hatakka kertoo artikkelissaan, että ei ole saatavilla systemaattista suomalaista tutkimusta syntymäsokeiden visuaalisesta maailmankuvasta (Hatakka 2020, 244). En myöskään itse ole löytänyt tähän aiheeseen rajattua tutkimusta, vaikka monessa tutkimuksessa ja artikkelissa aihetta sivutaan. Leena Honkanen ja Eero Vartio ovat kirjoittaneet 1998 kirjan *Sanoilla maalattu maisema: tutkimus syntymäsokeiden visuaalisesta maailmankuvasta*, jossa on haastateltu näkövammaisia heidän visuaalisesta maailmankuvastaan ja siihen liittyvistä kokemuksista. Kirja on julkaistu 25 vuotta sitten, minkä vuoksi kirjan tietoja voi pitää osittain vanhentuneina. Vaikka monet kirjassa havaitut asiat varmasti ovat edelleen paikkansapitäviä, maailma on muuttunut paljon sen jälkeen mm. informaatioteknologian kehittymisen mukana, joten teoksen tarjoama tietopohjaa tulee tarkastella kriittisesti tästä näkökulmasta. Kirjassa mm. puhutaan äänikirjojen kuuntelemisesta C-kasetilta ja, että digitaalinen äänikirja on suunnitteilla. Siten esimerkiksi äänikirjojen saatavuus on nykyisin selvästi paljon helpompaa kuin se on ollut 25 vuotta sitten. Tämän voi olettaa vaikuttavan esimerkiksi erilaisten kirjoitettujen kuvausten saavutettavuuteen. Mainittu teos on kuitenkin ainoa löytämäni sokeiden visuaaliseen maailmankuvaan keskittyvä suomalainen tutkimus, ja siihen viitataan monessa muussakin löytämässäni suomenkielisessä lähteessä.

Viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana on kiinnitetty erilaisissa tutkimuksissa paljon huomiota taiteiden positiivisiin terveysvaikutuksiin. Taide tässä yhteydessä voi olla esiintyvää taidetta, visuaalista taidetta, kirjallisuutta, kulttuuritapahtumia tai muuta. Taiteet vaikuttavat monella tapaa fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin, ja voivat jopa vähentää kipua ja stressiä. Positiiviset vaikutukset ovat mahdollisesti seurausta fyysisen aktiivisuuden lisääntymisestä, osallisuuden tunteesta tai esteettisestä mielihyvästä. (Fekete ym. 2022.) Kuvailu antaa näkövammaiselle vastaanottajalle mahdollisuuden saada tietoa visuaalisesta taiteesta ja kokemuksen siitä.

Tutkimuksissa on saatu vaihtelevia ja ristiriitaisia tuloksia visuaalisen taiteen stressiä vähentävästä vaikutuksesta. Joissakin tutkimuksissa kuvataiteen on todettu helpottavan stressiä ja laskevan verenpainetta, mutta tämän asian tutkiminen laboratorio-olosuhteissa on vaikeaa. Siksi tulokset eivät ole kiistattomia. (Fekete ym. 2022.)

2.2 Väreistä

Värin voi määritellä usealla eri tavalla. Materiaalina väri voi tarkoittaa esimerkiksi maalia tai muuta materiaalia, jolla värjätään jokin pinta tai maalataan taulu, tai se voi tarkoittaa pigmenttiä, jota käytetään kyseisen materiaalin muuttamiseksi halutun väriseksi. Väri voi myös tarkoittaa valon ominaisuutta eli jotain aallonpituutta ihmissilmän näkemällä taajuudella tai useiden aallonpituuksien yhdistelmää. Värille on luotu erilaisia luokitteluun ja määrittelyyn soveltuvia menetelmiä (Huttunen 2004, 16–17). Esimerkiksi valon sekoittumiseen perustuva RGB- luokittelu ja mm. kuvatiedostoissa ja painotuotteissa käytetty CMYK-luokittelu, joilla kuvataan värisävyjen muodostumista ja muodostamista (Digikuva). Näiden ero on yksinkertaistettuna se, että sinistä, punaista ja keltaista valoa sekoitettaessa saadaan valkoista valoa mutta samoja värejä pigmentteinä sekoitettaessa saadaan mustaa väriä (Arnkil 2007, 74-76). Opinnäytetyössäni väreistä puhuessani tarkoitan ihmisen näkemiä, kokemia ja sanallistamia värejä. Keskityn siis yksilön käsitykseen väreistä, värisävyistä ja intensiteeteistä. Yritän saada vastauksen myös siihen, milloin tieto väreistä on tärkeä näkövammaiselle, miten niitä halutaan kuvailtavan ja millä voi tukea mielikuvia ja muistoja väreistä, jos henkilö on menettänyt värinäkönsä tai jos se on heikentynyt.

Suomen kielessä kuten monessa muussakin kielessä perusvärejä on kymmenen: punainen, oranssi, keltainen, vihreä, sininen, violetti, valkoinen, harmaa, musta ja ruskea. Violetti, lila ja liila ovat suomen kielessä kaikki saman värin nimityksiä. Lisäksi suomessa on käytössä mm. turkoosi, beige, pinkki ja roosa, jotka jäävät perusvärinimien ulkopuolelle. Perusväriihin liitetään usein niistä puhuttaessa lisäominaisuuksia kuten lämmin tai kylmä, vaalea tai tumma ja puhdas tai murrettu. Värisävyä voidaan myös tarkentaa tuttuun asiaan liittyvällä etuliitteellä, kuten ruohonvihreä, taivaansininen tai ruusunpunainen. (Huttunen 2004, 23-25; Hatakka 2020, 251.)

Ihmissilmän saavuttava valon aallonpituusjakauma ja ihmisen aivojen luoma käsitys väristä eivät välttämättä ole samat. Ymmärrämme ja näemme huoneen tutut esineet saman värisinä riippumatta siitä, onko valoa tuottamassa kirkas aurinko vai kellertävä hehkulamppu. Siis vaikka silmään päätyvän valon aallonpituusjakauma muuttuu, aivomme tulkitsevat esineen värin samaksi jo aiemmin tiedetyksi. Tätä kutsutaan värin pysyväsilmämiöksi eli värikonstanssiksi. Tavallaan näemme sen, mitä haluamme nähdä ja odotamme näkevämme. (Arnkil 2007, 200, 254.)

Värit eivät sinällään sisällä viestiä, mutta niihin liitetään tiettyjä merkityksiä. Vihreä liitetään luontoon, liikennevaloissa lupaan edetä, elämäntapana kestäväan kehitykseen ja luonnon säästämiseen. Punainen ja oranssi ovat monissa yhteyksissä varoitusvärejä. Sininen vilkkuvalo liikenteessä on varoitus, joka kertoo hälytysajoneuvon läsnäolosta ja kehottaa seuraamaan ympäristöä tarkemmin. Toisaalta sinisellä on suomalaisille suuri symboliarvo siniristilipun vuoksi. Värejä käytetään myös joskus tilanteen sosiaalisten vaatimusten mukaisesti: mustaa käytetään edelleen paljon hautajaisvaatteissa ja häissä morsiamella on usein valkoinen asu. Poliitikassa puolueiden aatesuuntauksia kuvataan väreillä, samoin puolueiden tunnuskuvissa ja teksteissä käytetään harkitusti juuri tiettyjä värejä. Vaikkei rajaus värien käytössä läheskään aina ole ehdoton, värit usein sisältävät ja kantavat mukanaan erilaisia merkityksiä. (Lahtinen ym. 2009, 96 – 100.)

Ihmissilmä erottaa valtavan määrän eri värisävyjä, ja siksi meillä on väreistä puhuttaessa tarve lisätä perusvärien nimiin erilaisia tarkennuksia. Perusväriin voidaan liittää värisävyyn, puhtauteen ja tummuuteen liittyviä tarkennuksia, kuten lämmin oranssi, tummanpunainen, tai vihertävä (Huttunen 2004, 17; Hatakka 2020, 249). Kuvailtaessa voidaan väriin ja väritykseen liittää myös tunnelmaan liittyviä lisäilmauksia, kuten hillitty tai hallitseva. Tätä tyyliä käytetään usein varsinkin taidetta kuvailtaessa. (Hatakka 2020, 244.)

Kontrasti ei suoraan liity väriin mutta sivuaa sitä läheltä. Kontrasti tarkoittaa eroa tai vastakohtaisuutta kahden tai useamman väripinnan välillä. Kontrasti voi olla värisävyjen välillä tai vaalean ja tumman välillä. Kontrastiin voi myös liittyä illuusio, kun aivot luovat vaikutelman väristä tai tummuudesta, joka ei ole täysin paikkansapitävä. Esimerkiksi saman sävyinen harmaa alue valkoisella pohjalla näyttää tummemmalta kuin mustalla pohjalla. (Arnkil 2007, 94-114.)

Honkanen & Vartio haastattelivat kirjaansa varten vuonna 1995 yhdeksää syntymäsokeaa ja yhtä sokeutunutta. Haastateltavat kertoivat mm. minkälaisia asioita he liittivät väreihin. Niitä olivat ihan konkreettiset asiat, kuten punaiseen liitetty veren ja mansikan väri, vihreään luonto ja siniseen isänmaallinen symboliarvo. He kertoivat myös, että vaatteisiin liittyvät värit ovat erityisen tärkeitä tietää. (Honkanen & Vartio 1998mt., 15, 190-207.)

2.3 Näkö- ja kuulovammoista

Ihmisen näkökyky voi vaihdella. Usein ikääntyessä näkökyky heikkenee. Näkökyvystä puhuttaessa voidaan tarkoittaa näön tarkkuutta, näkökenttää, värinäköä tai muita näkemiseen liittyviä asioita. Jos näkökyvyn alentuminen haittaa jokapäiväistä elämää, henkilöä voidaan pitää näkövammaisena. Näkövammoja on erilaisia heikkonäköisyydestä sokeuteen. (Näkövammaisten keskusliitto c.)

Näkövamman aiheuttavia syitä on monen laisia. Aikuisilla sellaisia voivat olla esimerkiksi tapaturma, silmänpohjan rappeuma, glaukooma, diabeteksesta johtuvat silmänpohjamuutokset sekä monet muut sairaudet. Lapsuudessa alkaneista näkövammojen syistä yleisimpiä ovat eri syistä johtuvat kehityshäiriöt tai keskusuudesta johtuva näkövamma. Joka kolmannella näkövammaisella on myös muita toimintakykyyn vaikuttavia asioita, kuten kuulovamma, liikuntavamma tai jokin pitkäaikaissairaus. (Näkövammaisten keskusliitto b.)

Näöntarkkuudesta puhuttaessa tarkoitetaan kykyä nähdä yksityiskohtia tai selkeärajaisia kontrasteja. Näöntarkkuus on korkein näköalueen keskellä ja pienenee sivummalla. Sen asteikko on 0,0 – 1,0. Sokealla kyseinen arvo laseilla korjattuna paremmassa silmässä 0,05 tai alle, heikkonäköisellä paremmassa silmässä 0,3 tai alle. Normaalinäköisen arvo on 1,0 tai yli. (Näkövammaisten keskusliitto c.)

Näkökentällä tarkoitetaan aluetta, jonka henkilö voi nähdä katsoessaan yhteen pisteeseen. Näkökentässä voi olla erilaisia ja eriasteisia puutteita. Ne voivat sijaita näkökentän keskellä tai laitamilla, niitä voi olla useita tai puute voi olla toispuoleinen. (Näkövammaisten keskusliitto c.)

Kaikki näkevätkään ihmiset eivät näe ja koe värejä samalla tavalla, vaikka näön tarkkuus olisikin hyvä. Värinäössä esiintyviä virheitä kutsutaan yleisnimellä värisokeus. Yleisin tällainen on punaisen ja vihreän värinäön häiriö, deuteranomalia, joka on perinnöllinen, x-kromosomiin kytkeytyvä häiriö, ja se on miehillä yleisempi kuin naisilla. Miehillä sitä ilmenee noin 7-8 prosentilla ja naisilla noin 0,5 prosentilla. Muita värinäön häiriöitä ovat sinivika eli protanomalia ja täydellinen värisokeus eli akromatopsia. (Huttunen 2004, 31,32; Terveyskirjasto.) Puna-vihervärisokea isäni kertoi joskus kysyessäni oman näkemyksensä puiden väreistä, ja minusta oli lapsena kiehtovaa ajatella, että hän näki koivut sinisenä, haavat sini- harmaana ja kuuset ruskeana.

Kuulovammainen on henkilö, jolla on jonkinasteinen kuulonalenema lievistä kuulon heikkenemisestä täydelliseen kuurouteen. Kuulovamma voi olla synnynnäinen tai myöhemmin esimerkiksi sairauden tai tapaturman aiheuttama. Se voi aiheutua korvan, kuulohieron tai keskushermoston vaurioista tai sairauksista. (Kuuloliitto.)

Kuurosokeus on moniaistivamma. Silloin sekä näkö että kuulo ovat vaikea-asteisesti heikentyneet, mutta näköä, kuuloa tai molempia voi olla osittain jäljellä. Siksi kuulonäkövamma on usein osuvampi ilmaisu kuin kuurosokeus. Juuri kuulonäkövamma yhdistelmä aiheuttaa erilaisia haasteita arjessa. Kuulonäkövammaiset jaetaan usein kahteen pääryhmään vammautumisiän perusteella: syntymästä tai varhaislapsuudesta kuurosokeat ja myöhemmin kuurosokeutuneet. (Kuuloavain; Suomen Kuurosokeat ry.)

2.4 Kuvailutulkkaus ja kuvailu

Kuvailu käsitteenä on laaja. Kuka tahansa voi kuvailla esineitä, asioita, tuoksua, materiaaleja ja oikeastaan melkein mitä vain. Sillä voidaan kertoa tilanteista, kuvailla kohteen ulkonäköä tai ennakoita tulevia tapahtumia. Kuvailua ilmenee arkisissa tapaamisissa, lehdissä, mainoksissa, etsintäkuulutuksissa, kirjallisuudessa ja monessa muussa tilanteessa. Kuvailun muoto ja tyyli vaihtelee kuvailun tarkoituksen mukaan. Myynti-ilmoituksessa halutaan kertoa myytävästä tuotteesta ostajalle tarpeellista tietoa täsmällisesti, mutta myös tehdä siitä mahdollisimman houkutteleva. Ystävälle voidaan kuvailla uutta vaatetta, ensimmäistä kertaa uuteen kotiin vierailulle tulevalle kuvaillaan reittiä paikalle ja rakennuksen ulkonäköä. Kuvailulla, erityisesti kuvailutulkkauksella, voidaan mahdollistaa näkövammaiselle tasavertainen tiedonsaanti ympäristöstä. Visuaalisten asioiden kuvailusta hyötyvät erilaiset ihmiset, kuten sokeat, heikonäköiset, kuurosokeat, ikääntyneet ja hahmotushäiriöiset. Usein jo tilanteessa toimimisen mahdollistamiseksi tulee tietää, millaisia asioita ympäristössä on ja miten esimerkiksi huonekalut tai raput sijaitsevat. (Lahtinen ym. 2009, 9-13, 15.)

Kuvailutulkkaus on kuvailun yksi muoto. Siinä asioita, esineitä, taideteosta tai vaikka elokuvaa kuvaillaan sanallisesti tai muilla menetelmillä. Kuvailutulkkauksella näkövammaisen saa haluamaansa tietoa ympäristöstään, ja silloin kuvailutulkki välittää visuaalisen informaation näkövammaiselle. Hän ei arvota asioita esimerkiksi kuvailemalla jotakin kauniiksi, vaan kertoo kohteen koosta ja muodosta tai näyttelijöiden ilmeistä. (Näkövammaisten keskusliitto a.)

Kuvailu voidaan luokitella ainakin neljään eri osa-alueeseen, jotka ovat perusominaisuuksien ilmaisu, peruskuvailu, tarkka kuvailu ja laajennettu kuvailu. Perusominaisuuksien ilmaisua on esimerkiksi mainosteksteissä. Peruskuvailussa kuvaillaan kohteen ominaisuuksia lyhyesti vastaanottajan tarpeiden mukaisesti. Tarkan kuvailun tavoitteena on kokonaisuuden hahmottamisen vastaanottajalle, ja silloin kuvaillaan yksityiskohtiakin. Laajennetussa kuvailussa voidaan kertoa myös erilaisia taustatietoja, kuten taideteosta kuvailtaessa tekijästä tai teoksen historiasta. Usein kuvaillaan kohdetta laajemmista asioista yksityiskohtiin, mutta joskus asiakas voi toivoa myös toisinpäin etenevää kuvailua, esimerkiksi, jos hänellä on pieni näkökenttä. (Lahtinen ym. 2009, 36.)

Usein näkövammaiset toivovat, että tilan kuvailu aloitetaan loogisessa järjestyksessä itsestä kauemmas ja alhaalta ylöspäin (Lahtinen ym. 2009, 22, 23). Kuvailla voidaan sanallisesti tai näkövammaiselle voidaan myös esimerkiksi tilaa hahmotella reiteen tai selkään hapteeraamalla, mikä tarkoittaa, että kuvailija hahmottelee tilan vaikka selkään, ja sijoittelee kosketusten avulla siihen asioiden tai henkilöiden paikkoja. Tällainen on joskus sanallisia ilmaisuja nopeampi ja yksiselitteisempi tapa kuvailla ympäristöä. (mt., 116.)

Esineiden tunnustelu kuvailun ohessa antaa näkövammaiselle tietoa mm. materiaalista, painosta, kovuudesta ja muodosta. Tällöin kuvailijan ei tarvitse kuvailla kaikkea yksityiskohtaisesti, ja tunnustelemalla havaittavia asioita ei tarvitse sanallistaa. Tämä keventää kuvailua sekä kuvailijan että vastaanottajan kannalta, ja kuvailija voi keskittyä vaikkapa värien kuvailuun. Taidetta kuvailtaessa esimerkiksi teoksen pienoismallin tunnustelu käsin antaa lisätietoa ja mahdollistaa omien tulkintojen tekemisen. (Lahtinen ym. 2009, 117-119.)

Kuvailu voi olla ylimalkaista tai yksityiskohtaista, siihen voi käyttää runsaasti aikaa tai sen voi tehdä nopeasti ja yleisellä tasolla. Kuvailla voidaan tilanteita tai toimintaa, ympäristöä tai paikallaan olevia esineitä. Oleellista on kuitenkin toimia vastaanottajan tarpeiden ja toiveiden mukaisesti ja myös tilanteen mukaan. Osa sokeista saattaa toivoa, että kuvailija kuvailee asioita neutraalisti, osa toivoo myös kuvailijan kertovan omia tulkintojaan tai kokemuksiaan kuvailtavasta kohteesta. (Lahtinen ym. 2009, 22 – 27.)

Jos heikkonäköiselle annetaan eteen kuva, hän ei välttämättä pysty hahmottamaan sitä riittävästi ilman kuvailua. Kuvailun avulla hän pystyy tavallaan odottamaan, mitä kuvassa pitäisi nähdä, jolloin hän myös pystyy paremmin hahmottamaan kuvan sisällön. Toisinaan kuitenkin

kuva on helpommin hahmotettava kuin suurikokoisempi kokonaisuus, näin on esim. henkilöillä, joilla on kaventunut näkökenttä. (Lahtinen ym. 2009, 19.)

Hämäryys tai meteli voivat vaikuttaa kuvailutilanteessa niin, että kuvailun vastaanottaminen on raskasta, koska jäljellä olevan kuulon ja näön käyttäminen vaatii itsessään resursseja. Silloin kuvailun sopeuttaminen tilanteen ja asiakkaan tarpeisiin on tärkeää. Tutussa tilassa voidaan keskittyä sellaisiin asioihin, jotka lisäävät tunnetta osallistumisesta. Tärkeintä on vastaanottajan halu ja tarpeet kuvailuun liittyen. (Lahtinen ym. 2009, 14 – 15.)

Värien kuvailu on yksi kuvailun osa-alue. Kuvailija kertoo väreistä oman kokemuksensa mukaisesti ja valitsee kuvailtavat asiat oman näkemyksensä mukaisesti, ja asiakas ymmärtää kuvailun omien kokemustensa pohjalta (Lahtinen ym. 2009, 24). Esimerkiksi punaisen sävyjä voi kuvailla sanoilla punainen, punertava, syvän punainen, joulunpunainen, hehkuvan punainen, ruosteenpunainen, ruusunpunainen jne. Mutta onko joulunpunainen kaikille sama sävy? Kuinka kuvailua tarvitsevat kokevat saamansa värien kuvailun, onko se ollut riittävää, oikeanlaista ja oikea-aikaista? Tätä haluan selvittää tässä opinnäytetyössä.

On tärkeää, että näkövammaisille kuvailtaessa otetaan huomioon juuri näkövammaisten näkökulma. Vastaanottajan halut ja tarpeet voivat vaihdella tilanteen, oman voinnin ja motivaation mukaan eri päivinä ja aikoina. (Lahtinen ym. 2009, 32). Lähtökohta pitää aina olla vastaanottajan näkökulma. Siksi esimerkiksi Saksassa elokuvien kuvailutulkkauksista tehdään tiimeissä, joissa on yksi tai kaksi näkevää ja yksi sokea kuvailutulkki, jolloin kuvailutulkkauksesta tulee käyttäjätavallista (Hirvonen & Kinnunen 2020).

2.5 Saavutettavuus

Jokaisella tulisi olla mahdollisuus nauttia haluamastaan taiteesta, oli kyse sitten musiikista, tauluista, kirjallisuudesta tai teatterista. Joku nauttii vanhoista yksityiskohtaisesti maalatuista tauluista, toinen ihailee abstraktin taiteen muotoja ja värejä, kolmas nauttii saven muovaamisesta. Itse tekeminen ja sitä kautta oppiminen ja asioiden liittäminen toisiinsa on tärkeää jokaiselle näkökyvyn tasosta riippumatta (Lehtinen 2008, 12). Näkövammaisen lapsi oppii ymmärtämään vaikeita käsitteitä ja hänen mielikuvituksensa kehittyy, kun hänelle opetetaan kuvataiteita (mt., 14). Näkevä lapsi oppii ympäristöstään asioita katselemalla. Näkövammaiselle lapselle aikuisten on luotava mahdollisuuksia liikkua ja tutkia ympäristöään ja oppia sillä tavalla käsitys ympäristöstä ja oma sijoittuminen siellä (mt., 16).

Saavutettavuuteen on kiinnitetty huomiota useilla eri aloilla. Saavutettavuusdirektiivi koskee lähinnä verkkopalveluiden saavutettavuutta mihin on tärkeää kiinnittää huomiota, koska monet palvelut ovat siirtyneet pääasiassa verkkoon. Induktiosilmukat ja erilaiset tulkkauspalvelut puolestaan auttavat kuulo- ja näkövammaisia monissa taidelaitoksissa, mutta toisaalta kuvailutulkkaus ei ole levinnyt odotetulla tavalla (Valtioneuvosto 2014).

3 TYÖN TAVOITE JA TOTEUTUS

3.1 Tarve ja tilaaja

Meillä kaikilla on luontainen tarve tietää, mitä ympärillämme on. Käytämme aistejamme ympäristömme havainnointiin joko tietoisesti tai tiedostamatta. Herkullinen ruoan tuoksu houkuttelee ruokapöytään, ja kaunis taulu kiinnittää katsojan huomion ja tuottaa mielihyvää. Näkövammaisen esteettinen kokemus voi perustua erilaisiin asioihin kuin normaalinäköisen. Esimerkiksi erilaiset pinnat, niiden tuntu ja muoto voivat antaa esteettisen elämyksen (Lehtinen 2008, 29).

Saavuttaakseen visuaalisen informaation, näkövammaisen tarvitsee usein jonkun kuvailemaan ympäristön visuaalisia ominaisuuksia. Pieniltäkin tuntuvat kuvailut saattavat parantaa elämisen laatua arjessa. Kuvailu mahdollistaa tasa-arvoisen tiedon saannin niin turvallisuuteen liittyvistä asioista kuin hauskoista tilanteista. (Lahtinen ym. 2009, 9)

Arkisissa tilanteissa kuvailijaksi kelpaa oikeastaan kuka tahansa. Jos näkövammaisen haluaa tietää, onko huoneen verhot kiinni tai valo palamassa, kuka tahansa näkevä voi kertoa sen. Sen sijaan hienovaraisempaa kuvailua tarvittaessa, esimerkiksi taidetta kuvailtaessa, kuvailijan on tärkeä omata riittävät taidot. Liiallinen tai ylimalkainen kuvailu ei ole laadukasta, ja saattaa tuntua jopa loukkaavalta. Kuvailija, joka käyttää tuttuja käsitteitä, ja kuvailee sen hetkistä tilannetta, kohdetta ja maisemaa järjestyksessä ja kuulijan tarpeiden mukaan, koetaan hyväksi. Myös kuulijan omalle tulkinnalle tulee jättää tilaa. Esimerkiksi puron solina saattaa kuulostaa kauniilta. Jos näkövammaiselle kerrotaankin, että puron vesi on hirveän likaista, se saattaa tuntua ikävältä, jos tietoa veden väristä ei ole halunnut. Se vain pilaa mielikuvan kauniista solisevasta purosta. (Honkanen & Vartio 1998, 76-80.)

Opinnäytetyön tilaaja on Suomen Kuurosokeat ry:n Kommunikaatiopalvelut, joka mm. tarjoaa neuvontaa kommunikaatioon, varhaiseen vuorovaikutukseen ja tulkkaukseen liittyvissä kysymyksissä. Yhteyshenkilönä opinnäytetyöhön liittyen toimi kommunikaatiopäällikkö Riitta Lahtinen. Kommunikaatiopalvelut myös kokoaa kuulonäkövammaisten arjen kokemuksia. Opinnäytetyöni tarkoituksena on koota kokemuksia sellaisista tilanteista, joissa väreillä on erityisesti merkitystä. Samalla saataisiin tietoa, joka parantaa mahdollisuuksia antaa vastaanottajan tarpeen mukaista kuvailua eri tilanteissa.

3.2 Tutkimuskysymykset ja tavoitteet

Tutkimuskysymykseni on ”*Miten syntymäsokeat ja sokeutuneet/heikkonäköiset kokevat värit ja miten he toivovat niitä kuvailtavan?*” Tutkimuskysymys on kaksi osainen. Halusin selvittää, miten syntymäsokeat ja heikkonäköiset kokevat värit. Tähän tutkimuskysymykseen sisältyy monta näkökulmaa, kuten ovatko värit heille yhdentekeviä vai kiinnostavia, ja millä aisteilla he ne ehkä havaitsevat? Millaisia muistoja, mielikuvia, tunteita ja tuntemuksia väreihin heillä liittyy? Missä tilanteissa värit merkitsevät erityisen paljon, ja missä eivät? Toisaalta halusin selvittää, miten ja milloin näkövammaiset haluavat värejä kuvailtavan, mikä on monitahoinen asia. Onko tilanteita, joissa tieto väreistä on erityisen tärkeää tai oleellista? Onko hyvä pitäytyä neutraalissa värien kuvailussa vai halutaanko kuvailuun sisällytettävän myös mielikuvia ja tunteita? Millaisin keinoin ja menetelmin värien hahmottamista voidaan tukea? Lisäksi toivoin voivani saada selville, kenen tuottaman kuvailun he ovat kokeneet hyväksi.

Tutkimusaineiston keräsin maaliskuussa 2023 kyselyllä, joka lähetettiin vastattavaksi näkövammaisille, joilla oli myös kuulovamma. Kuulonäkövammaisina heillä on paljon kokemusta tulkkien ja tulkkauspalveluiden käytöstä, ja todennäköisesti siis myös värien kuvailusta. Kuulonäkövammaisten tulkkauspalveluun on aina sisällynyt myös opastus ja kuvailu, johon sisältyy myös värien kuvailu. Käytin tutkimusaineistona myös toukokuussa 2022 käytyä Teams-keskustelua väreistä. Siinä osallistujina oli useita kuulonäkövammaisia henkilöitä.

Opinnäytetyön tavoitteena ei ollut tuottaa valmista ohjeistusta kuvailusta, vaan antaa yleisluonteinen tieto siitä, millaisiin asioihin ja missä tilanteessa kannattaa kiinnittää huomiota silloin kun kuvailee värejä. Näkökulma on kuvailun tarvitsijoiden, ja tavoitteena oli kerätä kokemuksia väreistä ja kuvailusta ja tietoa kiinnostuksesta väreihin eri tilanteissa. Lisäksi toivoin saavani tietoa siitä, saavatko näkövammaiset tietoa väreistä sitä halutessaan ja siinä muodossa kuin haluavat. Jotta näkövammaisten mahdollisuus kokea värejä heitä itseään kiinnostavalla ja hyödyttävällä tavalla mahdollistuu, oli oleellista saada tietoa juuri heiltä.

Koska kyselyn kohderyhmä on heterogeeninen, oletuksena oli, että mielipiteet ja tarpeet vaihtelevat. Oletettavaa oli, että lapsena ja nuorena sokeutuneet ajattelevat väreistä eri tavalla kuin he, jotka ovat menettäneet värinäkönsä äskettäin tai vähitellen. Tämä oletus perustuu osittain Teamsissa toukokuussa 2022 toteutettuun keskusteluun väreistä, johon minäkin osallistuin. Sen kokoonkutsuja oli Suomen Kuurosokeat ry:n kommunikaatiopäällikkö Riitta Lahtinen. Osallistujissa oli useita kuulonäkövammaisia, ja sain mahdollisuuden esittää heille kysymyk-

siä aiheeseen liittyen. He vastasivat auliisti kysymyksiin, ja sain siitä keskustelusta pohjatietoa liittyen kokijanäkökulmaan. Keskustelusta tekemieni muistiinpanojen perusteella laadin sähköisen kyselyn, jolla keräsin tutkimusaineistoa. Teams-keskustelussa nousi esille paljon tärkeitä näkökulmia, joita oli mielenkiintoista verrata kyselyssä saatuihin vastauksiin, ja tarkastella ovatko näkökulmat saman suuntaisia. Tästä keskustelusta kerron enemmän luvussa 3.3.

Rajasin opinnäytetyön aiheen koskemaan värien kuvailua, koska kuvailusta ja kuvailutulkauksesta yleisemmin on paljon tutkimustietoa olemassa, mutta erityisesti värien kuvailuun liittyviä tutkimuksia ei ole helposti löydettävissä ainakaan suomeksi. Aihetta kuitenkin sivutaan kuvailuun ja kuvailutulkaukseen keskittyvissä tutkimuksissa ja artikkeleissa. Olisin voinut myös laajentaa opinnäytetyön aihetta tulkkien näkökulmaan ja heidän käyttämiinsä menetelmiin. Tällöin työ olisi kuitenkin helposti laajentunut liikaa ja kuulonäkövammaisten näkökulma olisi jäänyt suppeammaksi. Tavoitteeni oli kerätä ja tarkastella juuri kuulonäkövammaisten ajatuksia ja kokemuksia.

3.3 Teams-keskustelu väreistä

20.5.2022 Riitta Lahtinen kutsui minut mukaan Teams-tapaamiseen, johon oli kutsuttu väreistä kiinnostuneita kuulonäkövammaisia. Tapaamisen tarkoituksena oli antaa minulle näkökulmia ja taustaa tähän opinnäytetyöhön. Olin valmistellut sinne yhdeksän valmista kysymystä (liite 2), ja esitin myös lisäkysymyksiä keskustelun aikana. Osallistujia oli kuusi minun ja koollekutsujan lisäksi. Osalla heistä oli jäljellä näkökykyä jonkin verran, osa oli melko äskettäin menettänyt värinäkönsä, ja osalla näkökyky oli ollut heikko jo pitkään. Minun oli tarkoitus saada keskustelun tallenne tarkasteltavakseni, mutta teknisistä syistä se ei toteutunut. Tein kuitenkin muistiinpanoja keskustelun aikana, ja hyödynsin niitä tietopohjaa kerätessäni ja kyselyä muotoillessani. Keskustelu kesti noin kaksi tuntia alun perin suunnitellun puolentoista tunnin sijaan. Aiheesta riitti siis paljon keskusteltavaa.

Keskustelussa korostui muutama tema selkeästi. Tällaisia ovat värien tärkeys, oman vaate-tuksen värien yhteensopivuus ja soveltuvuus itselle, luonnon ja ympäröivän tilan värit, visuaalisten muistojen ylläpitäminen eri keinoin ja erilaiset värien ja ympäristön kuvailijat. Keskustelussa kävi myös ilmi, että mielipiteet ja tavat liittyen väreihin vaihtelivat suuresti. Sanottiin, että tarve värien kuvailuun tulee omasta itsestä, halusta tiedostaa ympäröiviä yksityiskohtia.

Vaikka muut kokivat värit todella tärkeiksi, yksi kertoi, että värit ovat vähitellen menettäneet merkityksensä, ja muut aistit ovat korvanneet ne.

Varsinkin omaan pukeutumiseen liittyvä keskustelu oli vilkasta. Vaatteiden värisävyjen sopiminen toisiinsa, kasvojen lähelle tulevien vaatteiden väri ja tieto tuttujen vaatteiden väreistä koettiin tärkeiksi. Tuttu tulkki mukana vaateostoksilla koettiin hyödylliseksi, koska silloin tulkki osasi kertoa asiakkaan haluamalla tavalla vaatteista ja väreistä. Keskustelussa mainittiin myös harmi siitä, ettei nyt näön heikennyttyä vaatteita uskalla kotona yhdistellä itsenäisesti kokonaisuuksiksi, vaan asukokonaisuudet on ostettava kerralla.

Luontoon liittyvät värit muistettiin hyvin, ja esimerkiksi uuden ruohon ja kuihtuneen kasvin värit muistettiin hyvin, kuten myös kukkien värit. Itse valmistettujen asioiden ja esineiden värit muistettiin, ja niiden tuntu muistutti myös niihin käytetyistä väreistä. Erilaiset tutut esineet, kuten tekstiilit ja juomalasit toimivat värimuiston lähteenä niitä kosketettaessa.

Se, miltä ympäristö näyttää ja millaisia värejä siinä on, nousi useassa puheenvuorossa esille. Sisustuksessa kerrottiin tärkeäksi, että väreissä ei ole ristiriitaa, ja että esimerkiksi kalusteet tai esineet ja verhot sointuivat toisiinsa. Riittävää valaistusta toivottiin moniin tiloihin, koska hämärässä lähellä toisiaan olevat värit sekoittuvat keskenään, eikä esimerkiksi violettiä erota harmaasta. Yksi osallistujista kertoi, että näkökyvyn kadotessa aktiivinen alue supistuu ja jos värit puuttuvat, se supistuu lisää. Ymmärsin tämän tarkoittavan sitä, että näkökyvyn heikkenemisen myötä se alue, jonka henkilö tiedostaa ympäriltään, pienenee. On tärkeää tietää värejä ja yksityiskohtia ympäriltään, jolloin ympäröivä tila on helpommin hahmotettavissa ja siihen saa sisällyttämään enemmän asioita, eivätkä asiat ikään kuin lakkaa olemasta läsnä.

Moni sanoi, että tuntoaisti ja tuoksut ovat tärkeitä, kun on tarkoituksena hahmottaa värejä ympäriltään. Huonekasvien lehtien hiveleminen, itse valmistetun esineen tai materiaalin tunnistelu ja vaatteet muistuttivat väreistä. Ikävän tuntuinen materiaali kuitenkin saattaa tehdä vaatteesta epämieluisan, vaikka väri olisikin mieleinen. Kahvin tuoksu puolestaan muistuttaa tietystä ruskeasta, homeen haju harmaasta.

Tulkeilla on keskustelijoiden mukaan erilaisia tapoja tulkkaukseen ja kuvailuun liittyen. Sanoittiin muun muassa, että osa tulkeista tietää hyvin asiakkaan tarpeen saada kuvailua ja osaa kuvailla toivotulla tavalla. Tiedettiin myös joidenkin tulkkiin olevan erinomaisia värien kuvailussa ja esimerkiksi vaatekaupassa värien yhdistelyssä. Myös omaiset ja läheiset mainittiin taitavina kuvailijoina. Keskustelijat myös kertoivat toisinaan joutuvansa kyselemään visuaali-

sista asioista ja tekemään tarkentavia kysymyksiä, vaikka tulkille on jo esitetty toive kertoa mahdollisimman paljon ympäristön visuaalisista piirteistä.

Värejä keskustelijat kuvasivat eri tavoin. Esimerkiksi luonnossa kasvin vihreää kuvattiin syväksi, mutta kuivuvan kasvin vihreän sanottiin kevenevän, kun sen intensiteetti vähenee. Mustan eri sävyt mainittiin, ja niistä toivottiin tietoa. Sanottiin myös, että kokemustieto väreistä vaikuttaa mielikuvaan väreistä puhuttaessa.

Kaiken kaikkiaan useimmat keskustelijat kokivat värit merkityksellisiksi itselleen. Kokemus jäisi pinnalliseksi useissa tilanteissa, jos tietoa kokemukseen oleellisesti liittyvistä väreistä ei saisi. Varsinkin vaatteiden, sisustuksen ja luonnon värit haluttiin tietää tarkasti. Ilmi tuli myös, että värimuistojen ylläpitäminen vaatii aktiivisuutta ja muistikapasiteettia ja on joskus väsyttävää, mutta silti se koettiin itselle tarpeelliseksi.

3.4 Menetelmät

Käytin työssäni pääasiallisena aineistonkeruumenetelmänä sähköistä kyselyä, mutta lisäksi myös Teams-keskustelua. Koska kyseessä on ihmisten mielipiteisiin, kokemuksiin ja toimintaan liittyvä aihe, kyselytutkimus on hyvä tapa kerätä tällaista tietoa. Sähköisellä kyselyllä oli mahdollista saada vastauksia eri puolilla Suomea asuvilta henkilöiltä. Sähköinen kysely helpotti eri tavoin kommunikoivien mahdollisuutta vastata kyselyyn. Tarvitessaan heidän oli mahdollista käyttää avustajaa kyselyä täyttäessä.

Harkitsin aineistonkeruumenetelmäksi myös haastattelua, jolloin olisi ollut mahdollista saada laajempia vastauksia ja kysellä tarkennuksia. Tämän hylkäsin kuitenkin kahdesta syystä. Haastattelututkimus olisi vaatinut enemmän aikaa sekä haastatteluja tehtäessä, että myös analysoitaessa, eikä tähän nyt ollut mahdollisuutta. Toiseksi mahdollisista haastateltavista osa olisi ehkä käyttänyt kommunikointiin puheen lisäksi tai sijasta viittomakieltä, viitottua puhetta tai taktiilia viittomista, eli kädestä käteen viittomista. Tällöin olisin joissain tilanteissa tarvinnut toisen haastattelijan tai tulkin apua, tai haastateltavia olisi pitänyt rajata minun kielellisten taitojeni perusteella. Olisin tähän saanut apua, mistä oli jo keskustelutukin, mutta jälleen ajan käyttö olisi ollut ongelma.

Rajasin tutkimuksesta kuvailutulkkien ja kuvailijoiden näkökulman pois, ja keskityin tarkastelemaan kuvailun vastaanottajien näkökulmaa ja kokemuksia. Olen kuitenkin keskustellut opinnäytetyöni aiheesta tulkkien kanssa muissa yhteyksissä, ja he ovat pitäneet aihetta kiin-

nostavana ja tärkeänä. Osa heistä on tehnyt kuvailua, ja he toivoivatkin saavansa useammin palautetta asiakkailta omasta kuvailustaan tulkaustilanteissa.

Aineistonkeruumenetelmiä oli kaksi. Ryhmäteemahaastattelu toteutettiin Teamsissa, ja sähköinen kysely Webropol-ohjelmalla. Analysoidessani aineistoa käytin laadullisia menetelmiä (Vehkalahti 2008, 13). Laadulliset analyysimenetelmät soveltuvat haastattelun ja kyselyn tulosten analysointiin, kun tavoitteena oli kerätä ihmisten kokemuksia ja mielipiteitä. Sanallisia vastauksia on usein hyödyllisintä analysoida laadullisilla menetelmillä (mt., 13) Muunsin kyselyn tulokset Exel-taulukoksi Webropolin omaa ominaisuutta käyttäen ja siitä poimin muun muassa myöhemmin työssä käyttämäni diagrammit. Aloitin avointen vastausten analysoinnin pelkistämällä tuloksia muutamasta näkökulmasta (Alasuutari 2011). Tällaisia olivat esimerkiksi, moniko on kuvannut toisen aistin käytön helpottavan värien hahmottamista ja minkä aistin, ja mitä sellaisia asioita vastaajat ovat maininneet avoimissa kysymyksissä, joita valinta- tai monivalintakysymyksissä ei ole erityisesti kysytty. Sijoitin nämä toiseen excel-taulukkoon, jolloin pystyin yhdistelemään toisiinsa liittyviä näkökulmia. Tällä tavalla sain tarkasteltavien asioiden lukumäärää pienennettyä (Alasuutari 2011.) Sen jälkeen aloitin tulosten tulkittamisen ja etsin asioita, jotka antoivat vastauksia tutkimuskysymykseeni ja siihen liittyviin näkökulmiin.

Kyselylomakkeen (liite1) tein Webropol-ohjelmalla. Keskustelin jo alustavasti muotoilemistani kysymyksistä tilaajan kahden edustajan kanssa kahdella eri kerralla. Keskustelin niistä myös opinnäytetyön ohjaajan kanssa. Korjasin kyselyä saatujen kommenttien ja neuvojen perusteella, ja lähetin kyselyn testiversion linkin testattavaksi. Kaksi vastasi testikyselyyn, ja heidän kommenttinsa perusteella muokkasin vielä kirjoitusvirheitä ja sanamuotoja, mutta kyselyä ja kysymyksiä tai vastausvaihtoehtoja en enää muuttanut. Näitä vastauksia en käyttänyt tutkimusmateriaalina, vaan poistin ne. Lähetin uuden linkin välitettäväksi tilaajan kautta vastaajille. Tilaaja valitsi linkin saajiksi tietämiään henkilöitä, jotka sopivat kyselyn vastaajiksi.

Valitettavasti kaksi vastaajaa vastasivat auki unohtamaani testilinkkiin. Koska sekä varsinainen kyselylinkki sekä testilinkki olivat kummatkin anonyymejä nettilinkkejä, myös testilinkkiin saatuja vastauksia on mahdollista käyttää tutkimusmateriaalina. Kopioin ja siirsin nämä kahdet vastaukset testikyselystä varsinaiseen kyselyyn, jolloin Webropolin analysointiominaisuuksia oli ongelmattomasti käytettävissä ja hyödyntää. Siirsin vastaukset kopioimalla, jolloin tiedot

siirtyivät sellaisinaan, ja esimerkiksi mahdolliset kirjoitusvirheet avointen kysymysten vastauksista siirtyivät myös varsinaiseen kyselyyn.

Kysymyksistä kuusi oli valintakysymyksiä, viisi oli monivalintakysymyksiä ja viisi oli avoimia kysymyksiä. Yksi valintakysymys ja neljä monivalintakysymystä oli sellaisia, joissa yhdessä tai kahdessa valinnassa oli mahdollista tarkentaa vastausta vapaalla tekstillä. Tällaisia kysymyksiä olivat esimerkiksi ”Muu, mikä?”, johon oli mahdollista antaa sellaisia vastauksia ja näkökulmia, mitä valmiissa vaihtoehdoissa ei ollut ja minkä vastaaja katsoi tärkeäksi.

Taustatietokysymyksissä kysyttiin vastaajan ikää, näkövammaan alkamisikää, onko sokea vai heikkonäköinen ja näkeekö värejä vai ei. Nämä katsoin mahdollisesti tärkeiksi tiedoiksi vastauksia analysoitaessa sen perusteella, mitä opinnäytetyön tietopohjasta olin löytänyt. En mistään lähteestä löytänyt mainintaa, että sukupuolella tai kulttuuritaustalla olisi aiemmissä tutkimuksissa havaittu olevan merkitystä värien kokemiseen tai kiinnostukseen väreistä, joten sellaisia kysymyksiä en liittänyt kyselyyn. Näkövammautumisen ikähaarukat on poimittu Näkövammaisten liiton verkkosivuilta 1.2.2023.

Värien kuvailuun liittyvien kysymysten muotoilu vaati paljon miettimistä ja uudelleen muotoiluja. Keskusteluani tilaajan edustajien kanssa tulimme yhdessä siihen tulokseen, että suurin osa kysymyksistä oli hyvä olla valinta- tai monivalintakysymyksiä, ja seassa yksittäisiä avoimia kysymyksiä. Hänen kokemuksensa mukaan vastausten saaminen on todennäköisempää, jos suurin osa kysymyksistä on monivalinta- tai valintakysymyksiä. Tilaaja suositteli kysymysten lukumääräksi 15:ä, ja lopullinen kysymysten lukumäärä on 16.

Asteikkokysymyksiä en käyttänyt, koska ne oli mahdollista korvata sopivasti muotoilluilla monivalintakysymyksillä. Niillä olisi ollut helppo mitata asenteita, mutta koska kysymysten määrä rajattiin pieneksi, asteikkokysymykset olisivat rikkoneet kyselyn yhtenäisyyttä liikaa. Monivalintakysymyksillä, joihin oli mahdollista tehdä tarkennuksia avoimiin tekstiruutuihin, saatiin vastaavia tuloksia.

Vastauksia toivoin saavani vähintään viisi ja enintään kymmenen, jolloin vastauksiin todennäköisesti saataisiin jo monipuolisuutta, mutta aineiston hallinta olisi vielä mahdollista. Koska tilaajalla on vastaajiksi sopivien henkilöiden yhteystiedot, oli parasta, että tilaaja lähetti avoimen nettilinkin valitsemilleen henkilöille. Jos olisin itse valinnut vastaajat ja lähettänyt linkin, en olisi mahdollisesti tavoittanut oikeanlaisia henkilöitä.

4 TULOKSIA

4.1 Tulosten analysointi

Keräsin tutkimusaineistoa sähköisellä kyselyllä ja viittaa näihin tietoihin vastauksina ja vastaajina. Toukokuiseen Teams-keskusteluun viittaa Teams-keskusteluna ja keskustelijoina. Tällä tavalla saan vähennettyä jatkuvaa toistoa ja selityksiä liittyen aineiston lähteeseen.

Vastauksia analysoin joko kysymys kerrallaan tai useamman kysymyksen ryhmissä riippuen siitä, kuinka läheisesti kysymykset liittyvät toisiinsa. Toisinaan yksittäiset avoimen kysymyksen vastaukset liittyivät läheisemmin johonkin toiseen kysymykseen, jolloin ne oli mielekästä analysoida tämän toisen kysymyksen vastausten kanssa yhdessä. Ryhmittelin toisiinsa liittyviä vastauksia taulukkoon, jossa niistä oli helpompi nähdä laajempia kokonaisuuksia.

Vastaajille en halunnut antaa kirjaintunnuksia, joita käyttäisin tekstissä ja analysoinnissa. Vastaajat ovat mm. kertoneet harrastuksistaan, ja koska kuulonäkövammaiset Suomessa ovat lukumääräisesti pieni ryhmä, tällainen kirjaintunnus saattaisi näin pienessä ryhmässä vaarantaa anonymiteetin. Harvinainen harrastus saattaisi paljastaa vastaajan henkilöllisyyden, ja silloin samalla kirjaintunnuksella mainitut muutkin vastaukset olisi mahdollista yhdistää häneen.

Kyselyn saatetekstissä olen kertonut, että vastauksia käytetään aineistona tässä opinnäytetyössä, joten minulla on myös suoria lainauksia vastauksista. Muutama vastaus oli niin kuvaava sellaisenaan, etten halunnut muuttaa niiden muotoa yhtään, jolloin asia olisi saattanut muuttua tai sävyttyä toiseksi. Olen käyttänyt lainauksiakin vain vähän juuri anonymiteetin säilyttämiseksi.

4.2 Vastaajat

Tilaaaja lähetti kyselyn nettilinkin sopiviksi katsomilleen henkilöille. Vastaajat jäivät minulle anonyymeiksi. Otos on pieni, vastaajia on kahdeksan, joten tulos ei ole edustava, mutta on suuntaa antava. Se, miksi osa henkilöistä ei vastannut, ei ole tiedossa. On mahdollista, että vastanneet ovat sellaisia, joita värit erityisesti kiinnostavat, ja vastaamatta jättäneet eivät olleet kiinnostuneita väreistä. On myös mahdollista, että vastaamiseen ei vain löytynyt aikaa tai se ei muuten ollut mahdollista linkin aukioloaikana.

Kyselylinkki lähetettiin 15:lle, vastauksia saatiin yhteensä kahdeksan ajalla 3.3. – 27.3.2023. Vastauslinkki oli avattu 31 kertaa, ja vastaaminen oli aloitettu yhdeksän kertaa. Yksi oli siis keskeyttänyt vastaamisen. Vastaajista kolme (n=3) oli 45-54-vuotiaita, yksi (n=1) 55-64-vuotias, yksi (n=1) 65-74-vuotias ja kaksi (n=2) yli 75-vuotiasta. Yksi (n=1) ei ollut kertonut ikäänsä. Vastaajista neljä (n=4) ilmoitti olevansa heikkonäköinen, ja neljä (n=4) olevansa sokea, kuusi (n=6) ilmoitti näkevänsä värejä, kaksi (n=2) ei nähnyt. Näkövamman alkamisikä oli kolmella (n=3) 0-11 kk, kahdella (n=2) 1-17 vuotta ja kolmella (n=3) 18-39 vuotta. Kommunikointimenetelmänä vastaajista jokainen (n=8) käytti puhetta, ja kolme (n=3) käytti lisäksi viittomakieltä tai viitottua puhetta. Taktiiliviittomista pääasiallisena kommunikointimenetelmänä ei kukaan vastaajista (n=0) käyttänyt.

Kaksi oli vastannut testikyselyn linkin kautta, ja nämä vastaukset kopioin sellaisenaan varsinaiseen kyselyyn. En katso tämän vaarantaneen anonymiteettiä tai tulosten luotettavuutta, koska en tiedä ketkä vastasivat testilinkin kautta kyselyyn ja kysymykset ja vastausvaihtoehdot olivat samat kummassakin linkissä, vain muutama kirjoitusvirhe varsinaisessa kyselyssä oli korjattu, ja jokin sanamuoto ja välimerkki oli muuttunut. Lisäksi näin kopioimalla avoimet vastaukset siirtyivät muuttumattomina kirjoitusvirheineen varsinaiseen kyselyyn.

Kyselylomakkeessa kysymyksiin oli mahdollista jättää vastaamatta, mutta suurin osa vastasi kaikkiin kysymyksiin. Halusin jättää vastaajille mahdollisuuden jättää vastaamatta kysymyksiin, koska kysymyksien muotoilu saattoi olla jonkun mielestä outo, asiaan kuulumaton tai tarpeeton. Yksi vastaaja jätti vastaamatta ikää koskevaan kysymykseen ja kysymykseen 6, jossa kysyttiin kiinnostuksen määrää väreihin liittyen. Jokaiseen kysymykseen tuli vastauksia, joten yksikään kysymyksistä ei ollut ilmeisen väärä tai tarpeeton. Kaikkiin avoimiin kysymyksiin ja monivalintakysymysten tarkentaviin vastauslaatikoihin oli tullut vastauksia.

4.3 Kiinnostus väreihin

Kysymyksessä 6 kartoitettiin kiinnostusta tietää väreistä. Vastausvaihtoehdot “Väreillä ei ole minulle merkitystä” ja “Haluan joissain tilanteissa tietää väreistä” ei kukaan maininnut itseensä sopiviksi. Sen sijaan “Haluan usein tietää väreistä” koki kuvaavan itseään kolme (n=3) vastaajaa, ja “Haluan aina tietää väreistä” neljä (n=4) koki kuvaavan itseään. Yksi (n=1) ei vastannut tähän kysymykseen. Tämä tulos tarkoittaa, että kiinnostus väreihin on useimmilla vastaajilla useimmissa tilanteissa vahva. Tuloksista ei voi varmasti päätellä, kuinka hyvin

kyselyyn vastanneet edustavat koko perusjoukkoa, eli kuinka suuri prosentti kuulonäkövammaisista on kiinnostunut väreistä samalla tavalla kuin vastaajat.

Kysymyksessä 7 kartoitettiin vastaajien muistikuvia tai mielikuvia väreistä tai värien näkemisestä. Jokainen vastaaja (n=8) kertoi tässä joko näkevänsä värejä tai muistavansa miltä värit näyttävät. Yksi (n=1) vastasi lisäksi, ettei hänellä ole selkeää mielikuvaa väreistä, ja hän kertoo vapaassa tekstissä, että tuttujen asioiden värit hän muistaa. Vastauksesta on siis ymmärrettävissä, että joissain tilanteissa hän muistaa värit hyvin, mutta toisissa tilanteissa mielikuva väristä on vaikeampi saavuttaa. Otoksen pienuuden takia tämäkin asia jää arvailun varaan. Toisaalta moni vastaajista kertoi muistikuvien olevan tärkeitä värien hahmottamisessa, ja että tutut asiat, esineet ja tuntemukset tuovat värit mieleen, mikä tukee tätä tulkintaa.

Sekä kyselyn että Teams-keskustelun perusteella voi kuitenkin päätellä, että näkövamma ei poista kiinnostusta väreihin. Kiinnostus on monipuolista, vaikka vaihtelee tilannekohtaisesti. Teams-keskustelussa kysyin mitä näkövammaisen voi tehdä, jos kuvailijan tapa kuvailla värejä ei ole yhteensopiva vastaanottajan näkemyksen kanssa. Vastattiin, että sitä ristiriitaa on vaikea sovitella.

4.4 Kuvailussa toivottava tyyli

Se, millaista kuvailua kuulonäkövammaiset haluavat, vaihtelee vastausten perusteella selvästi tilanteesta ja henkilöstä riippuen. Kuvailu sinällään voi olla yleisluontoisempaa tai yksityiskohtaisempaa, runsaampaa tai suppeampaa. Tästä samasta asiasta puhutaan myös *Aisti kuvailu-* kirjassa (Lahtinen ym., 46-50). Sekä Teams-keskustelussa, että kyselyn vastauksissa nousi esille, että joskus liiallinen kuvailu on raskasta, ja vaikeuttaa kuvailun vastaanottamista tai peittää muita asioita taakseen.

Yksi kyselyyn vastanneista toivoi elokuvien hiljaisiin kohtiin neutraalia kuvailutulkkausta. Tämä mahdollisesti liittyy Honkasen ja Vartionkin (1998) havaitsemaan tarpeeseen saada tilaa omalle tulkinnalle. Liian tarkka kuvailu vie mahdollisuuden kuvitella jokin asia omalla tavallaan. Tämä on ehkä verrattavissa tilanteeseen, jossa henkilön lempikirjasta tehdään elokuva, mutta elokuvan maisemat eivät vastaa ollenkaan oman mielikuvituksen aiemmin tuotamaa kuvaa. Pettymys voi olla melkoinen.

Toisinaan on tarve elävämmälle kuvailulle. Yksi vastaajista kirjoitti:

Eräessä kaupassa myyjä kuvaili pyynnöstäni puseron väriä: se on semmoinen vihreä, joka on maannut koko syksyn maassa ja sitten sen yli on ajettu tankilla. Mielikuva kauhtuneesta armeijanvihreästä piti kutinsa.

Tämän esimerkin kertoja selvästi arvosti mielikuvin höyrytettyä värikuvausta puserosta. Myyjän kuvaus väristä on elävä, ja antaa kuulijalle selkeän käsityksen värin intensiteetistä. Värisävyn ymmärtämisessä on varmasti auttanut Arnkil'in mainitsema värin konstanssi, eli se, että aivot tulkitsevat värin tietyksi, vaikka valaistusolosuhteet muuttuisivatkin. Metsästä, armeijan käyttämästä värimaailmasta ja auringon haalistamasta väristä on todennäköisesti kuulijalla ja kuvailijalla ollut hyvin saman kaltainen mielikuva, ja siksi kuvailu on jäänyt mieleen ja tuntunut oikealta.

Tämä tarve elävään ja mielikuviin perustuvaan kuvailuun ilmeni myös kahdessa muussa vastauksessa. Vaatteisiin liittyviin väreihin liitetään paljon merkityksiä, ja vastaajat nostivat esille sen, että haluavat antaa tietynlaisen mielikuvan itsestään vaateuksellaan. Mainittiin myös nimeltä kaksi henkilöä, joiden kuvailu on ollut erityisen mieleenpainuvaa. He ovat yksityishenkilö, joten en kerro heidän nimiään. Toisen kuvailusta sanottiin, että kuvailu on niin elävää ja että hän osaa äänellään luoda mielikuvan väreistä. Myös Harry Potter-kirjat äänikirjana mainittiin, niissä vaatteita kuvaillaan niin erinomaisesti, että vaatteet on helppo kuvitella. Värejä toivottiin myös kuvailtavan tuttujen asioiden kautta, kuten esimerkiksi syreenin violetti, jolloin muistikuva kukkien väristä ilmaisee värisävyn tarkasti.

Tällainen elävä ja mielikuvia hyödyntävä kuvailu tuntuu sekä kyselyn että Teams-keskustelun perusteella olevan tärkeää varsinkin taiteesta ja tekstiileistä puhuttaessa. Erityisesti mainittiin hienona kokemuksena, kuinka joku taitelija oli kertonut omasta teoksestaan elävästi. Toisaalta taiteessa väreillä tiedostettiin mahdollisesti olevan myös erilaisia merkityksiä.

Taide sisältää muodon lisäksi värin ja väri voi olla tehokeino. Jos koirapatsas on valkoinen, se on ehkä realistinen patsas mutta jos se on sateenkaaren värinen, on se ehkä kannanotto.

Tämä vastaaja selvästi tiedosti myös värien moninaiset merkitykset. Jos tällaista koirapatsasta kuvailtaessa väritys jää kuvailematta, taiteilijan olennainen ajatus jää kuvailun vastaanottaja saavuttamatta. Esimerkkivastauksesta käy ilmi tietoisuus siitä, että taide on moniulotteista, ja joskus pelkkä ylimalkainen kuvailu ei riitä kertomaan pääasiaa teoksesta. Aina teosta ja väriä ei voi erottaa toisistaan, vaan väriin sisältyy myös osa teoksen sanomasta. Kuvailijalta vaaditaan taitoa ja oivalluskykyä sisällyttää tällaiset olennaiset asiat kuvailuunsa. Luultavasti sateenkaaren väreissä loistavan patsaan väritys kiinnittäisi jokaisen kuvailijan huomion ja se

mainittaisiin kyllä, mutta teoksessa voi olla vähemmän huomiota herättäviä väreihin liittyviä yksityiskohtia, jotka tulee huomioida aivan samasta syystä.

Viisi (n=5) vastaajaa koki, että harrastuksiin liittyen värien tietäminen oli erityisen tärkeää, ja kolme (n=3) heistä sanoi, että värien kuvailun pitää olla silloin täsmällistä. Jos he valmistavat itse jotakin, he haluavat että värit ovat oikeanlaiset. Valmista tuotetta muille näytettäessä ja siitä ehkä keskusteltaessa värien pitää olla sellaisia, kuin valmistaja niiden haluaa olevan.

Värien kuvailuun liittyvät toiveet siis vaihtelevat henkilön ja tilanteen mukaan. Joissakin tilanteissa neutraali kuvailu on tärkeää. Tällaisia ovat elokuvan ympäristöön liittyvä kuvailu tai vaikka kokousympäristön kuvailu. Toisaalta esimerkiksi vaatetukseen ja taiteeseen liittyen arvostettiin kuvailua, jossa värien tunnelma tulee paremmin ilmi. Taas, jos kyseessä on harrastus, jossa valmistetaan jotain näkyvää, värien toivottiin olevan oikeanlaisia ja niiden kuvailun täsmällistä ja selkeää. Myös tästä tilanteiden ja vastaanottajien tarpeiden vaihtelusta puhutaan *Aisti kuvailu-* kirjassa (Lahtinen 2009, 32-34). On siis pääteltävissä, että olennaista kuvailutilanteissa on se, että kuvailija ottaa huomioon vastaanottajan toiveet ja tarpeet, ja sopeuttaa kuvailuaan niiden mukaisesti. Monissa vastauksissa myös sanottiin, että vastaanottaja osaa kyllä kysyäkin haluamiaan asioita. Tämä vuorovaikutus koettiin tärkeäksi onnistuneen kuvailutilanteen kannalta.

4.5 Värimielikuvia tukevia asioita

Vastaajilla oli erilaisia asioita, jotka toimivat värien kuvailussa tukena. Vastaajista kolme (n=3) kertoi, että esineen koskettaminen auttaa värin hahmottamisessa, ja tämä tuli esille myös Teams-keskustelussa. Valkoinen keppi, taulun kehyksen karheus, liuskekiven karheus tai tuttu tekstiili palauttivat mieleen siihen liittyvän värin. Toisaalta mustikat ja puolukat tuntuvat tunnusteltaessa samanlaisilta, ja vasta maistaminen varmistaa, mikä marja hyppysissä on ja maku tuo samalla värin mieleen. Yksi (n=1) vastaajista myös huomautti, että juomalasin paino ja tuntu sinällään ei kerro mitään lasin väristä, tutun lasin tuntu kyllä muistuttaa väristäkin. Eli aina pelkkä pinnan koskettaminen ei riitä värikokemuksen käynnistymiseen, vaan tarvitaan jokin muu vihje, kuten tuoksu, maku tai toiselta saatu kuvailu.

Vastaajista kuusi (n=6) kertoi kysymyksessä 7, että hyvin tehty värien kuvailu auttaa ja tukee värien hahmottamista. Joskus kuvailu on ollut niin selkeää, että ympäristön värit on pystynyt hyvin hahmottamaan. Yksi (n=1) vastaajista kertoi kysyvänsä esimerkiksi vaatteen väriin tar-

kennusta, ja muistuttelevansa sillä tavalla itselleen eri värisävyjä. Myös luonnon tärkeys nousi tämänkin kysymyksen vastauksissa esiin. Luonnossa on tuoksuja, valoa ja erilaisia materiaaleja, joiden värejä on hyvä muistella. Keväinen luonto ja sen värit korostuivat värimuistoissa.

Kysymyksessä 8 kysyttiin tarkemmin, millaiset asiat ylläpitävät muistikuvaa väreistä. Se oli avoin kysymys, johon vastasi kuusi (n=6) vastaajaa. Monille muistot ovat tärkeä osa värien hahmottamista. Tutut esineet, koti, äiti, tutut materiaalit, kivet, tuoksut ja maut vaikuttavat värien kokemiseen. Tuttujen esineiden väri muistetaan ja itse valmistetut esineet, taulut ja tekstiilit muistetaan elävästi. Kukkien tuoksut ja puun kuoren tuntu palauttavat värimuistoja.

Kolmessa vastauksessa (n=3) kerrottiin tarkasti, kuinka tutut materiaalit ja niiden tuntu, metallin kosketus tai korut ovat hyvä keino muistaa värejä. Liuskekiven pinnan sileä karheus tuo harmaan mieleen, mansikan pinta punaisen. Tutut väriiliidut olivat myös muistoja mieleen tuova asia. Niiden mukana mieleen nousi värien lisäksi muitakin muistoja lapsuudesta. Yksi vastaajista (n=1) kertoi, että aurinkoisena päivänä on helpompi hahmottaa värejä, kuin synkänä. Vastausten vaihtelusta huomaa selvästi, että kuulonäkövammaisilla on monenlaisia kokemuksia väreistä, ja he myös ylläpitävät mielikuvia niistä eri tavoin. Monet asiat vaikuttavat värikokemuksiin voimistavasti tai heikentävästi.

Vastauksissa kerrottiin myös, että oikeanlainen valaistus on olennaista. Yksi (n=1) kertoi häikäisyn haittaavan värien ja ympäristön hahmottamista. Kaksi vastaajaa (n=2) mainitsi hämähämyksen, ja että usein museoissa ja näyttelyissä valaistus ei ole riittävä heikkonäköiselle. Kolme vastaajista (n=3) nosti esille kontrastin, joka ei sinällään liity väreihin, mutta on olennainen osa värimaailman ilmenemistä. Jäljellä olevaa näköä ei onnistu hyödyntämään hämärässä, koska tummuudeltaan toisiaan lähellä olevia värejä ei erota toisistaan, koska riittävä kontrasti puuttuu. Tämä sama asia mainittiin myös Teams-keskustelussa. Näyttelyihin ja museoihin mennään juuri visuaalisen elämyksen vuoksi, ja oikeanlainen valaistus on sellainen saavutettavuuteen liittyvä asia, johon olisi varmasti mahdollisuus löytää ratkaisuja.

4.6 Missä tilanteissa tieto väreistä on tärkeä?

Kysymyksellä 10 pyrin selvittämään, millaisissa tilanteissa värit ovat vastaajien mielestä erityisen tärkeitä tietää. Tässä monivalintakysymyksessä oli seitsemän valmista vaihtoehtoa, ja yksi avoin ”Muu, mikä?”-vaihtoehto. Tähän monivalintakysymykseen tuli 37 merkintää

kahdeksalta vastaajalta, joten vastaajat kokivat monia tilanteita sellaisiksi, jossa värit ovat heille erityisen tärkeitä. Muutama asia ja aihe kuitenkin korostui vastauksissa.

Oma vaatetus ja ulkonäkö oli seitsemälle (n=7) erityisen tärkeää. Haluttiin tietää mitä värejä itsellä on päällä ja varmistaa, että värit sekä sopivat tilanteeseen ja olivat edukseen kantajalle eivätkä olleet ristiriidassa toistensa kanssa. Vaateostoksilla he halusivat tietää tarkasti, minkälainen sovittava ja mahdollisesti hankittava vaate on. Yksi (n=1) vastaajista sanoi, että haluaa antaa tietynlaisen mielikuvan itsestään muille. Tämä varmasti pitää paikkansa niin näkevien kuin kuulonäkövammaisten kohdalla. Näkevä voi kuitenkin tarkistaa peilistä oman ulkonäkönsä helposti, näkövammaisen tarvitsee tiedon muulla tavalla, ja riittävä ja oikeanlainen kuvailu kertoo vaatetuksesta kaiken tarpeellisen värejä myöten.

Kuvio 1: Värit koettiin tärkeiksi tällaisissa asioissa

Asumiseen ja sisustamiseen liittyvät värit moni koki tärkeiksi (n=6). Esille nousi ajatus siitä, että oman asunnon huonekalujen, verhojen ja koriste-esineiden tulee sointua toisiinsa, eivätkä värit saa riidellä keskenään. Tuttujen esineiden värit tiedettiin, mutta koettiin tärkeäksi, että uudet esineet sopivat kokonaisuuteen.

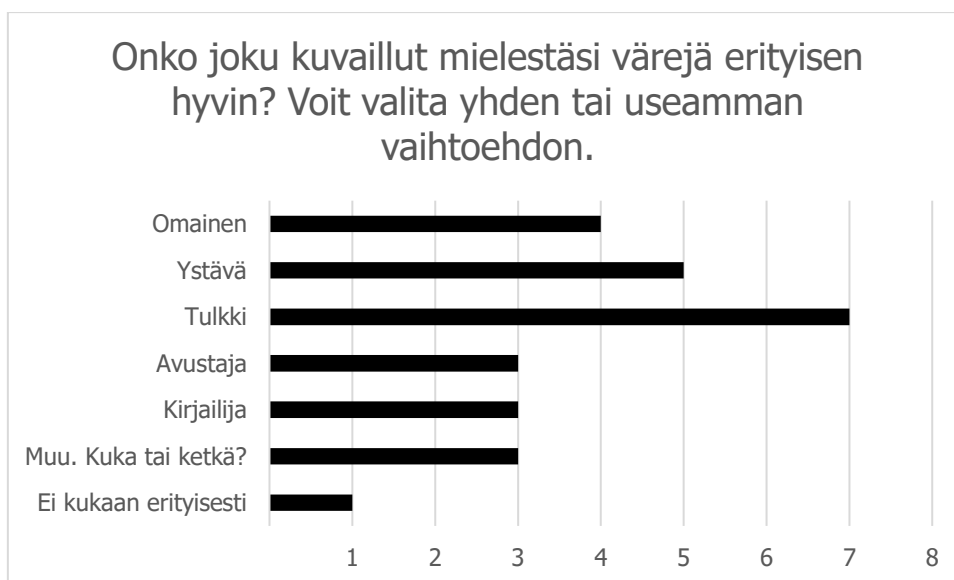
Luontoon, kasveihin ja eläimiin liittyvät värit olivat tärkeitä suurimmalle osalle vastaajista (n=7). Luonnon värit mainittiin monessa kohdassa, sekä elävän että elottoman luonnon. Vastauksissa kerrottiin kivien harmaudesta, kukkien väreistä ja tuoksuista ja eri puulajien runko-

jen värejä muisteltiin. Keväisen luonnon värejä ihailtiin, ja syksyn haalenevat värit olivat jääneet mieleen.

Myös kontrastit mainittiin värien rinnalla. Vastaajat kertoivat olevan tärkeää, että esimerkiksi ruokaillessa lautasen ja ympäristön väreissä on hyvät kontrastit, jolloin lautanen näkyy pöydältä hyvin ja ruoka siitä. Eräs vastaajista kertoi, että sopivaa taustaa vasten väri on mahdollista havaita itsekin, jos valaistus on riittävä. Toinen taas kertoi, että toivoo saavansa vaaleita kukkia, koska tummat kukat eivät erotu lehtien seasta.

4.7 Kuka osaa kuvailla värejä?

Muotoilin kyselyssä kysymyksen 13 muotoon ”Onko joku kuvaillut mielestäsi värejä erityisen hyvin? Voit valita yhden tai useamman vaihtoehdon.” En halunnut, että vaihtoehdoista olisi valittava vain yksi, jolloin en olisi ehkä saanut riittävää kokonaiskuvaa tilanteesta. Vastausten jakautuminen näkyy kuviossa 2. Seuraava kysymys 14 liittyi tähän tiiviisti, ja siinä kysyttiin, miksi kyseisen henkilön kuvailu oli onnistunutta. Tavoitteenani oli saada tietää, onko jokin ammattiryhmä erityisen hyvä kuvailemisessa, tai osaavatko sellaiset ihmiset, jotka tuntevat kuvailun tarvitsijan hyvin, kuvailla hänen mielestään värejä erinomaisesti.

Kuvio 2: Ketkä ovat osanneet kuvailla vastaajien mielestä värejä erityisen hyvin?

Vastauksissa korostui muutama kuvailijoiden ryhmä. Seitsemän (n=7) kahdeksasta vastaajasta kertoi, että tulkki on onnistunut värien kuvailussa erityisen hyvin. Tämä ei kuitenkaan kerro

siitä, kuinka suuri osa tulkeista osaa kuvailla värejä hyvin, ovatko taitavat tulkit kokeneita tai äskettäin valmistuneita, tai tuntevatko he asiakkaan tarpeet hyvin aiempien asiakastapaamisten perusteella. Syyksi sanottiin kahdessa vastauksessa (n=2), että tulkki on saanut koulutuksen aiheeseen, ja osaa siksi ottaa huomioon asiakkaan tarpeet. Tulkin ammattitaitoon kuuluu kuvailu, ja taito varmasti kehittyy harjoituksen ja kokemuksen myötä. Honkasen ja Vartion kirjaa (1998) varten haastatelluista kaksi sanoi, että näkevät eivät osaa kuvailla värejä. Tämän kyselyn perusteella on näkeviä, jotka osaavat kuvailla värejä, mutta yksi vastaajista kertoi myös sokeutuneesta, joka on osannut kuvailla värejä elävästi ja mieleenpainuvasti. Onko näiden vastausten ristiriita sattumasta johtuvaa, vai onko esimerkiksi kuvailutulkkien koulutus ja tietouden lisääntyminen muuttanut tilannetta vuosikymmenten varrella? Tähän en pysty työssäni vastaamaan.

Neljä (n=4) vastaajista kertoi omaisen osaavan kuvailla värejä, ja viisi (n=5) ystävän. Tämä liittyy vastauksien perusteella siihen, että he tuntevat vastaanottajan hyvin, ja tietävät tarpeet ja osaavat kuvailla asioita hänen toiveidensa mukaan. He varmasti myös tuntevat vastaanottajan historiaa, ja osaavat poimia sieltä asioita, joita voi hyödyntää värien kuvailussa.

Yksi mielenkiintoinen vastaus oli, että visuaalisesti suuntautuneet ihmiset osaavat kuvailla värejä hyvin. Tämä näkemys on siinä mielessä mielenkiintoinen, että olisi tärkeää tietää, millä tavalla visuaalinen suuntautuminen kuuluu kuvailussa. Onko kyseessä kuvailun elävyys, mistä joku mainitsi? Vai ehkä se, että kuvailija osaa kertoa asiat selkeässä järjestyksessä? Vai onko kyse siitä, että kuvailija ylipäätään kiinnittää huomiota visuaalisiin asioihin ja yksityiskohtiin? Perimmäistä syytä ei vastauksista selviä, mutta aiheetta olisi mielenkiintoista tutkia lisää. Lisäksi kerrottiin, että joillakin henkilöillä kuvailu on niin selkeää ja järjestelmällistä, että värit ja materiaalit on mahdollista hahmottaa helposti.

Yksi tärkeä asia tuli Teams-keskustelussa ilmi. Eräs osallistuja sanoi, että näkemisestä ja näkemistään asioista voi puhua sokean kanssa. Se, että kuvailija onnistuu kuvailemaan halutulla tavalla, onnistuu parhaiten, jos hän ja vastaanottaja keskustelevat aiheesta. Vastaanottaja kysyy halutessaan tietoa, ja kuvailija antaa sitä halutulla tarkkuudella. Tällöin tilanteesta saadaan kaksisuuntainen, ja kuvailijakin tietää, minkä tyyppistä tietoa hänen kannattaa tarjota. Yksi keskustelijoista mainitsi, että joskus on turhauttavaa, kun tietoa ei saa automaattisesti, vaan joutuu kysymään kaiken.

Aivan viimeisenä kyselyssä oli avoin kysymys, jossa kysyttiin mitä tahansa aiheesta mieleen tulevaa tai palautetta kyselystä. Tähän omia ajatuksiaan kertoi neljä (n=4) vastaajaa. Vastaukset olivat hyvin erilaisia, mutta antoivat paljon tietoa. Kaksi (n=2) kertoi, että kysely aiheutti turhautumista, koska vastatessa huomasi, kuinka paljon värejä on ympärillä, ja mitä kaikkea näön heikkenemisen mukana on menettänyt. Kaksi (n=2) vastaajista toi esiin tyytyväisyytensä siitä, että kuvailua on nykyisin enemmän kuin aikaisemmin, mutta yksi (n=1) ilmaisi, että esimerkiksi elokuvien hiljaisissa kohdissa kuvailua voitaisiin tehdä neutraalisti ja realistisesti. Yksi (n=1) piti tärkeänä tulkkien ja avustajien värikuvailun opetusta, ja yksi (n=1) vastaajista toivoi myös omaisille lisätietoa värien kuvailun tärkeydestä.

4.8 Värien hahmottamista häiritsevät ja vaikeuttavat asiat

Vastauksissa mainittiin monia yksittäisiä asioita, jotka häiritsevät ja vaikeuttavat värien havaitsemista ja kuvailun vastaanottamista. Tällaisia ovat hämäryys, häikäisy, kontrastin puute, omat mielikuvat ja monet ulkoiset asiat. Joihinkin ulkoisiin asioihin on mahdollista vaikuttaa kiinnittämällä huomiota valaistukseen tai sulkemalla häikäisyä aiheuttavan ikkunan verhot, mutta kaikkia häiritseviä asioita ei voi muuttaa.

Eräs vastaaja (n=1) kertoi, että joskus oma mielikuva häiritsee värien hahmottamista. Esimerkkinä hän mainitsi, että aurinkoisena päivänä saa paremman mielikuvan ympäristöstä, kuin kylmällä säällä. Toinen (n=1) mainitsi, että huonossa valossa on vaikeaa erottaa lähekkäisiä värejä toisistaan, esimerkiksi keltaista valkoisesta ja lilaa ruskeasta. Kolmas (n=1) on huomannut, että vaateen epämiellyttävä tuntu pilaa mielikuvan vaateen väristä riippumatta siitä, millainen ja minkä värinen se todellisuudessa on. Eräässä vastauksessa mainittiin, että kylmästä pinnasta tulee mieleen harmaat ja synkät värit ja musta, eikä hän pidä mustasta.

Myös kontrastit mainittiin kolmessa (n=3) vastauksessa, ja samassa yhteydessä sanottiin, etteivät ne kyllä ole varsinaisia värejä. Kontrastit auttavat hahmottamaan värejä, löytämään asioita ja myös esimerkiksi lukemaan tekstiä ruudulta. Ne liittyvät myös turvallisuuteen liikuttaessa.

5 POHDINTA

5.1 Eettisyys

Kyselyn vastaajiksi valittiin kuulonäkövammaiset aikuiset, jolloin ei ollut tarpeen miettiä, pitäisikö saada lupa huoltajilta kerätä vastaajasta aiheeseen oleellisesti liittyviä terveystietoja, tässä tapauksessa näkövammautumisen ikää ja näkövammaisuuden laatua. Kyselyssä jätettiin myös mahdollisuus olla kertomatta näitä tietoja, mutta näihin kysymyksiin vastasivat kaikki vastaajat.

Kysymykset muotoiltiin mahdollisimman neutraaleiksi. Vastauksista ilmenee, että joillekin kysely aiheutti myös mieliharmia, kun kyselyyn vastatessa huomasi, mitä kaikkia yksityiskohtia värinäön menetyksen myötä on kadonnut ympäriltä. Tätä ei kokonaan voinut estää, vaikka kysymykset oli yritetty muotoilla hienotunteisesti ja asiallisesti. Toisaalta vastauksista ilmeni, että kuvailua tarvitsevat kysyvät aktiivisesti ja pyytävät tietoa silloin kun haluavat, ja vastaajat myös kertoivat avoimesti ajatuksiaan ja kokemuksiaan.

Kysely tehtiin anonyymiksi, nettilinkki oli sama kaikille vastaajille, enkä tiedä keille linkki on lähetetty. Analyysissä en käytä vastaajista esimerkiksi kirjaintunnusta, jolloin eri kohtien vastaukset olisi mahdollista yhdistää samaan vastaajaan, ja kenties jonkin vastaukseen liittyvän asian, vaikka harrastuksen perusteella päätellä, kuka henkilö on kyseessä. Olen pyrkinyt käsittelemään vastauksia siten, ettei kukaan vastaajista ole tunnistettavissa, tai kenenkään yksittäinen vastaus ei ole yhdistettävissä saman vastaajan toisiin vastauksiin. Tämän ratkaisun tein, koska kuulonäkövammaiset Suomessa ovat lukumäärältään pieni ryhmä ja monet varmasti tuntevat toisensa.

5.2 Tulosten yleistettävyys

Koska kohderyhmänä on aikuiset kuulonäkövammaiset, otos on rajattu ja otoksen ulkopuolelle jää suuri määrä näkövammaisia. Otos ei ole edustava, mutta kahdeksan vastaajaa on kuitenkin kohtuullinen otos. Tähän joukkoon sisältyy eri ikäisiä, erimittaisen ajan näkövammaisuuden kanssa eläneitä, taustoiltaan erilaisia henkilöitä. Heillä on elämäkokemusta monilta aloilta ja myös erilaisia harrastuksia ja mielenkiinnon kohteita.

Kyselyn linkki lähetettiin 15:lle. Se, miksi osa ei vastannut, ei ole tiedossa. Osalla on ollut esteitä, mutta osa on ehkä jättänyt vastaamatta, koska asia ei kiinnosta tai asia on ehkä arka-

luontoinen tai kuten kahdesta vastauksesta ilmeni, värinäön puuttuminen turhauttaa. Vastamatta jättämisen syytä ei ole mahdollista saada selville, mutta on otettava huomioon tulosten yleistettävyyttä arvioitaessa, että vastaajiksi on ehkä valikoitunut väreistä kiinnostuneimpia.

Otos on pieni, mutta antaa viitteitä erilaisista näkemyksistä väreihin liittyen. Koska kysely lähti muutamalle Suomen Kuurosokeat ry:n yhteyshenkilön tietämille kuulonäkövammaiselle, normaalikuuloiset näkövammaiset eivät ole otoksessa edustettuna. Kaikki vastaajat ovat kuitenkin kertoneet kommunikoivansa puheella, vaikka osa käyttää kommunikoinnissa myös viittomakieltä ja/tai viitottua puhetta. Siksi on todennäköistä, että vastaajien näkemys väreistä ja kokemukset niiden kuvailusta ovat pääosin samanlaisia kuin näkövammaisilla yleisemminkin.

Tietopohja on hankittu suurimmaksi osaksi painetuista kirjoista, jotka ovat iältään yli kymmenen vuotta vanhoja. Sähköisistä lähteistä väreihin ja niiden kuvailuun liittyvää tutkimustietoa on ollut vaikea löytää. Tutkimustietoa kuvailutulkauksesta löytyy sekä suomeksi että englanniksi, mutta värien kuvailusta sokeille tai kuulonäkövammaisille löytyy tietoa hyvin vähän. Hatakan ja Vartion kirja (1998) käsittelee laajasti sokeiden visuaalista maailmankuvaa ja siihen on sisällytetty myös värit, mutta kirja on vanha. Englanninkielisistä aineistoista löytyy tietoa lähinnä elokuvien tai taiteen kuvailutulkauksesta, joissa monessa toki myös sivutaan värejä, mutta ei pintaraapaisua enempää.

Webropol- kysely oli pidettävä tiiviinä, ja koska kysymysten lukumäärä rajoitettiin noin 15:een, oli monia näkökulmia pakko jättää pois. En esimerkiksi yrittänyt selvittää, kuinka hyvin erilaisten värisävyjen nimet hyödyttävät kuvailussa. Kannattaisiko käyttää sanoja smaragdinvihreä, akvamariini tai syaani, vai kannattaako niitä kuvata vihreän ja jonkin toisen värin yhdistelminä? Koska kyselyssä oli paljon monivalintakysymyksiä, niiden sanamuoto oli mietittävä tarkoin, ettei väärin muotoillut vaihtoehdot rajaa liika asioita ulkopuolelle. ”Muu mikä?”- tyyppisillä vaihtoehdoilla annettiin vastaajille mahdollisuus kertoa niistä asioista, mitkä kyselyn tekijältä olivat jääneet huomioimatta. Näihin avoimiin kysymyskohtiin tulikin paljon vastauksia, ja niistä ilmeni paljon sellaista, mikä osoittautui tärkeäksi, vaikkakin ollut asiaa osannut huomioida kyselyä tehdessäni. Loppuun ihan viime hetkellä lisätty kysymys ”Haluatko sanoa vielä jotain aiheeseen liittyvää tai antaa palautetta kyselystä?” oli yllättävän tarpeellinen ja hyödyllinen. Siihen tuli mm. kaksi vastausta, joista ilmeni, että kysely herätti myös turhautumisen tunteita siitä, että on menettänyt paljon värinäön katoamisen myötä. Täl-

laista kysymystä en olisi mitenkään osannut tai uskaltanut muotoilla kyselyyn, mutta tieto tästä tunteesta on mielestäni tärkeä.

Tässä opinnäytetyössä ei ole huomioitu näkökulmaa saavatko kaikki kuvailua tasavertaisesti. En yrittänytkaan selvittää, onko kuvailua mahdollista saada tasavertaisesti eri kommunikatiokeinoja käyttäville kuulonäkövammaisille tai eri puolella Suomea. Tällaiseen olisi tarvittu paljon enemmän vastaajia, kuin nyt oli mahdollista saada. Työ ei myöskään vastaa kysymykseen, onko kuvailua yleensäkin riittävästi ja riittävän ammattitaitoisesti saatavilla esimerkiksi kulttuuritapahtumissa tai taidenäyttelyissä. Olisiko tämä saatu haastatteluissa selville, jos tiedonkeruu olisi toteutunut haastattelututkimuksena, en tiedä. Nyt lyhyessä kyselyssä tämä näkökulma jäi kysymättä, eikä se tullut ilmi kuin yhdessä vastauksessa. Vastaaja kertoi, että nykyisin kuvailutulkkausta on onneksi enemmän kuin aikaisemmin. Hän on pitkän elämänsä aikana nähnyt kuulonäkövammaisten mahdollisuuksien saada kuvailua parantuneen.

5.3 Vastasiko opinnäytetyö tutkimuskysymykseen?

Opinnäytetyö ei täysin vastaa tutkimuskysymykseen ”*Miten syntymäsokeat ja sokeutuneet/heikkonäköiset kokevat värit ja miten he toivovat niitä kuvailtavan?*” Vastauksia saatiin lähinnä näkökulmiin milloin ja missä tilanteissa asiakkaat haluavat tietää väreistä, ja myös miten he ne kokevat. Muutamassa vastauksessa puhuttiin myös värien kuvailun tyylistä, kuten esimerkiksi puseron vihreän sävyn kuvailusta kerrottaessa, ja myös elokuvan hiljaisten hetkien kuvailuun liittyvistä toiveista.

Otos on ryhmänä kuulonäkövammaiset, eli moniaistivammaiset, vaikka tutkimuskysymyksessä puhutaan syntymäsokeista, heikkonäköisistä ja sokeutuneista. On kuitenkin luultavaa, että kuulovamma ei juurikaan muuta tarvetta tietää väreistä. Joidenkin kohdalla se kuitenkin vaikuttaa kommunikointitapaan, mikä saattaa vaikuttaa kuvailussa käytettäviin keinoihin. Toisaalta kuulonäkövammaisilla on paljon kokemusta tulkin ja avustajan kanssa toimimisesta ja kuvailutulkkauksen ja kuvailun vastaanottamisesta, joten tätä kokemusta kannatti hyödyntää opinnäytetyössä.

Kyselystä ei ilmennyt laajasti, millaisia sanamuotoja tai tyylejä toivotaan värejä kuvailtaessa, tai kuinka merkityksellisinä pidettäisiin esimerkiksi vaaleanpunaisen eri sävyjen nimeämistä pastellista fuksiaan, vai riittääkö kuvailussa esimerkiksi lempeä, hehkuva, kirkas tai muut vastaavat lisämääreet. Tämä olisi oikeastaan toisen työn aihe. Sen sijaan vastauksia saatiin

siihen, millaisissa tilanteissa ja millaisissa asioissa värit koettiin merkityksellisiksi ja milloin niitä toivotaan kuvailtavan. Vastauksista kävi hyvin ilmi, että värit ovat tärkeitä myös heille, jotka eivät itse näe riittävän hyvin tai ollenkaan värejä. He haluavat eri syistä tietää väreistä.

Koska vastaajia oli vain kahdeksan, ei vastauksista kannattanut yrittää analysoida esimerkiksi sitä, miten näkövammaisen alkamisikä korreloi kiinnostukseen väreistä, tai kokevatko syntymästä tai varhaislapsuudesta näkövammaiset värit eri tavalla kuin myöhemmin sokeutuneet. Otos oli yksinkertaisesti liian pieni tällaiseen, ja joitain vertailuja olisi voinut tehdä vain yhden tai kahden vastaajan välillä.

Värien kuvailuun ei yksiselitteisiä ja yksinkertaisia ohjeita tämän opinnäytetyön aineiston perusteella voi tehdä tai antaa. Asiakkaat haluavat eri tilanteissa kuvailtavan värejä eri tyylillä. Tärkeintä vaikuttaa olevan, että kuvailu tehdään asiakkaan toiveiden ja tarpeiden mukaan tilanteen vaatimukset huomioiden. Vastauksissa nousi selkeästi esille se, että taitavat kuvailijat eivät edusta vain yhtä ihmis- tai ammattiryhmää. Hyvää kuvailua tehneitä tulkkeja oli ollut suurella osalla vastaajista, monella omaiset ja ystävät osasivat kuvailla värejä hyvin, ja jollekin oli vaatekaupan myyjä osannut kuvailla vaatteiden väriä mieleenpainuvan osuvasti. Toisaalta eräs vastaajista kertoi, että joutuu usein kyselemään tulkeilta väreistä, vaikka on ilmaissut selkeästi toivovansa värien kuvailua.

Sähköisellä kyselylomakkeella ei ollut mahdollista saada kattavaa kuvaa aiheesta, koska kysymyksiä ei lomakkeeseen voinut luoda suurta määrää, etteivät vastaajat jättäisi vastaamatta kyselyn työläyden vuoksi. Siksi, vaikka vastauksia saatiinkin monipuolisesti, jäi myös paljon tulkinnan varaa ja avoimia kysymyksiä. Haastattelututkimuksessa moneen nyt avoimeksi jääneeseen kysymykseen olisi ehkä ollut mahdollista saada vastauksia.

Sekä kyselyyn vastanneet että Teams-keskustelun osallistujat halusivat tietää väreistä joko usein tai aina. Vain yksi kertoi Teams-keskustelussa värien merkityksen katoamisesta näkökyvyn heikennyttyä, ja yksi ei vastannut kyselyssä kyseiseen kohtaan. Kaikki kyselyyn vastanneet (n=8) myös kertoivat joko näkevänsä värejä tai muistavansa, millaisia värit ovat, vaikka yksi kertoikin, ettei selkeää mielikuvaa väreistä ole. Tärkeysjärjestyksessä kärkisijoilla oli oman vaatetuksen ja sisustuksen värit, harrastuksiin liittyvät värit, ja luontoon liittyvät värit.

Se, millaiset asiat toivat tai eivät tuoneet värejä mieleen, vaihteli paljon. Joillakin se liittyi esimerkiksi esineen muotoon ja pinnan tuntuun, jolloin taulun karhea kehys toi kultauksen

mieleen. Toinen taas kertoi, että vaikka taulu olisi maalattu abstraktein värein, sininen puu ja punainen taivas toivat silti realistisen värimaailman eli vihreän ja sinisen mieleen. Vaikka osa kertoi, että tietyn materiaalin tuntu tuo värin mieleen, vastauksista ilmeni myös tietoisuus, että esimerkiksi lasin paino ei kerro lasin väristä mitään.

Myös värien symbolinen merkitys ilmeni vastauksissa. Yksi vastaaja kertoi, että valkoinen eläinpatsas on mahdollisesti realistinen kuvaus eläimestä, sen sijaan sateenkaaren värein värjätty voi olla kannanotto. Luultavasti hän kokee tämän väreillä ilmaistun kannanoton mahdollisuuden tärkeänä, ja siksi haluaa tietää taideteosten värit tarkasti.

Värien kuvailua haluttiin usein. Kuvailuun ei ole yhtä oikeaa tyyliä, vaan kuvailun elävyys tai neutraalius vaihtelee kohteen ja tilanteen mukaan. Esimerkiksi taiteeseen ja vaatteisiin liittyvän kuvailun toivottiin olevan värikkäämpää ja elävämpää, mutta täsmällistä ja neutraalia kuvailua toivottiin elokuvien kuvailutulkkauksiin ja käsitöihin liittyviin väreihin. Kuvailun tyyli siis on tarpeen sopeuttaa tilanteeseen, aiheeseen ja vastaanottajan toiveisiin sopivaksi.

Onnistunutta värien kuvailua vastaajat olivat saaneet monelta taholta ja usean eri ammattikunnan edustajilta samoin kuin ystäviltä ja omaisilta. Joskus kuvailua on pyydettyä ja on esitettävä kysymyksiä saadakseen haluamansa tiedon, toisaalta varsinkin tutummat henkilöt osaavat antaa haluttuja tietoja muutenkin. Oleellisinta vastausten perusteella on, että kuvailija toimii tilanteiden mukaisesti ja vastaanottajien toiveisiin vastaten. Ei ole yhtä oikeaa tapaa kuvailla värejä, vaan joissakin tilanteissa värit täytyy kuvailla täsmällisesti ja neutraalisti, ja toisissa kaivataan elävää kuvailua.

Opinnäytetyö siis vastasi vain osittain tutkimuskysymykseen, mutta antaa joka tapauksessa paljon tietoa siitä, mihin asioihin kuulonäkövammaiset toivovat kiinnitettävän huomiota värejä kuvaillaessa. Jo tieto siitä, että heillä on mahdollisuus saada heitä miellyttävää värien kuvailua, on tärkeää. Vastausten perusteella voi myös päätellä, että monilla ammattiryhmillä on taito kuvailla värejä hyvin.

5.4 Kehittämisehdotukset

Tässä opinnäytetyössä jäi monta näkökulmaa selvittämättä. Väreistä käytettävää sanastoa en kartoittanut missään vaiheessa. Vaaleanpunaisen sävyjä voi kuvailla muun muassa sanoilla pastellin sävyinen, pinkki, fuksia tai aniliini. Onko tällainen kuvailu hyödyllistä, ja tunnistako värisävyn näistä sanoista, vai pitäisikö käyttää jonkin muun tyyppistä kuvailua? Vasta jäl-

kikäteen oivalsin, että olisi ollut myös mielenkiintoista tutkia, miten syntymäsokeat mieltävät ja ymmärtävät väriverbit punertua, vihertyä, harmaantua jne. Nehän liittyvät voimakkaasti väreihin, mutta kertovatko tällaiset verbit syntymäsokeille saman kuin näkeville. Se, millaisin termein värejä kuvaillaan, olisi varmasti tarpeen selvittää tarkemmin. Onko tähän olemassa yhtä tai yhtenäistä menetelmää, vai onko näkövammaisilla niin erilaiset mielikuvat ja tarpeet, että yhtä oikeaa tapaa ei ole, vaan kuvailijan on onnistuakseen tunnettava vastaanottaja ja hänen mieltymyksensä? Tämän tutkiminen olisi hyvä aihe jatkotutkimukseen.

Tulkkien näkökulmaa en selvittänyt ollenkaan. Yksi vastaajista sanoi, että tulkkien koulutuksessa värien kuvailuun pitää kiinnittää huomiota. Miten kuvailutulkkien koulutusta pitäisi kehittää, jotta kuvailutulkit osaisivat kuvailla värejäkin mahdollisimman hyvin, vai onko työkokemus paras kouluttaja tähän? Värit ovat monimerkityksellinen asia, joten minkä tyyppistä värien kuvailua koulutukseen pitäisi lisätä erityisesti? Toisaalta millaisia haasteita kuvailutulkeille tulee vastaan värejä kuivailtaessa, ja mitkä asiat puolestaan auttavat asiaa? Onko heillä mielestään riittävät tiedot ja taidot tähän vai pitäisikö koulutusta lisätä? Onko tilanteissa aikaa tai mahdollisuutta kuvailuun riittävästi? Asian tarkastelu tulkkien ja muidenkin toimijoiden näkökulmasta olisi hyvä toisen opinnäytetyön aihe.

Opinnäytetyössä saatiin siis vastauksia kysymyksiin, joita tutkittiin, mutta tässä heräsi myös lisäkysymyksiä. Ei selvinnyt, kuinka usein asiakkaat saavat riittävän laadukasta värien kuvailua sitä halutessaan. Myös tarkempi määritelmä laadukkaasta kuvailusta jäi puuttumaan, vaikka hyviä tilannesidonnaisia vinkkejä materiaalista on poimittavissa.

LÄHTEET

- Aalto, Iris; Juuti, Pauli; Puusa, Anu 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät.. Viitattu 5.5.2023. <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789523456167>
- Alasuutari, Pertti 2011. Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino. Viitattu 7.5.2023. <https://www.ellibslibrary.com/reader/9789517685030>
- Arnkil, Harald 2007. Värit havaintojen maailmassa. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Digikuva. Viitattu 16.4.2023. <https://digi-kuva.fi/valokuvaustekniikka/varitasapaino/kumpi-variavaruus-cmyk-vai-rgb>
- Fekete, Anna; Leder, Helmut; Maidhof, Rosa M.; Nater, Urs M., Specker, Eva. 2022. Does art reduce pain and stress? A registered report protocol of investigating autonomic and endocrine markers of music, visual art, and multimodal aesthetic experience. Artikkel. Viitattu 12.4.2023. <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0266545>
- Hatakka, Veera 2020. Helsingin yliopisto. Värien kuvaus maalaustaiteen kuvailutulkkausessa. Viitattu 12.5.2022. file:///C:/Users/ASUS/Downloads/84569-Artikkelin%20teksti-150238-1-10-20200416.pdf
- Hirvonen, Maija & Kinnunen, Tuija. Saavutettava viestintä. Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä. 2020, Gaudeamus. Näetkö saman minkä minä kuulen? Audiovisuaalisen viestinnän saavutettavuus ohjelmatekstityksen ja kuvailutulkkausten avulla. Viitattu 11.2.2023. <https://www.ellibslibrary.com/book/9789523456464>
- Huttunen, Martti 2004. Värit pintaa syvemmltä. WSOY.
- Kuuloavain. Viitattu 13.2.2023. <https://www.kuuloavain.fi/info/kuulo-ja-kuulovammat/kuulonakovamma/>
- Kuuloliitto. Viitattu 13.2.2023. <https://www.kuuloliitto.fi/kuulovammat/>
- Lahtinen, Merja; Lahtinen, Riitta; Palmer Russ, 2009. Aisti kuvailu. Art-Print Oy, Helsinki.
- Lehtinen, Marjatta 2008. Näköstellään! Näkövammaisten kuvailmaisuus. Helsinki: Mutliprint Oy.
- Näkövammaisten keskusliitto a. Kuvailu ja kuvailutulkkaus. Viitattu 11.2.2023. <https://www.nkl.fi/fi/kuvailu-ja-kuvailutulkkaus#header--kuvailutulkkaus>
- Näkövammaisten keskusliitto b. Näkövammaisuus. Viitattu 11.2.2023. <https://www.nkl.fi/fi/nakovammaisuus>
- Näkövammaisten keskusliitto c. Näkeminen. Viitattu 20.03.2023. <https://www.nkl.fi/fi/nakeminen>
- Näkövammaisten keskusliitto d. Näkövammaisuuden ilmeneminen. Viitattu 20.03.2023. <https://www.nkl.fi/fi/nakovammaisuuden-ilmeneminen>
- Näkövammaisten keskusliitto e. Yleiset silmäsairaudet. Viitattu 20.03.2023. <https://www.nkl.fi/fi/yleiset-silmasairaudet>

- Suomen Kuurosokeat ry a. Viitattu 20.4.2023.
<https://kuurosokeat.fi/kuurosokeus/yhteispohjoismainen-kuurosokeuden-maaritelma/>
- Suomen Kuurosokeat ry b. Viitattu 1.5.2023.
<https://kuurosokeat.fi/palvelut/kommunikaatiopalvelut/>
- Terveyskirjasto. Värisokeus ja poikkeava värinäkö. Viitattu 20.03.2023.
<https://www.terveyskirjasto.fi/dlk00347>
- Valtioneuvosto. Taiteen saavutettavuus. Loppuraportti. Opetus- ja kulttuuriministeriön muis-
tioita ja selvityksiä. 2014. Viitattu 16.4.2023.
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75254/tr15.pdf>
- Vehkalahti, Kimmo 2008. Kyselytutkimuksen mittarit ja menetelmät. Vammala: Kustannus-
osakeyhtiö Tammi.

LIITTEET

Liite 1, Webropol-kysely

Värien kuvailu

Olen viittomakielen tulkkiopiskelija Niina Rovio. Opiskelen Helsingissä Humanistisessa ammattikorkeakoulussa. Teen opinnäytetyötä värien kuvailusta. Tämän kyselyn avulla pyrin saamaan selville miten sokeat ja heikkonäköiset kokevat värit ja miten ja millaisissa tilanteissa he haluavat niitä kuvailtavan. Tilaa-jana toimii Kommunikaatiopalvelut Suomen Kuurosokeat ry:stä.

Kyselyyn vastaaminen on vapaaehtoista. Vastaajan tulee olla täysi-ikäinen. Vastata voi itsenäisesti tai avustajan kanssa. Vastaamiseen kuluu noin 20 minuuttia. Vastaamisen voi halutessaan keskeyttää milloin tahansa syytä ilmoittamatta. Mikäli keskeytät vastaamisen, on toivottavaa, että lähetät siihen asti annetut vastaukset viimeisen sivun "Lähetä"-painikkeesta, jolloin niitä on mahdollista käyttää osana tutkimusaineistoa. Vastaamaan pyydän 24.3.2023 mennessä.

Kyselyssä kerättyjä vastauksia käytän opinnäytetyöni tutkimusaineistona, eikä niitä luovuteta muille tahoille. Kyselyllä pyritään löytämään vastauksia opinnäytetyöni tutkimuskysymyksiin. Kyselyyn vastamalla suostut siihen, että vastauksia käytetään opinnäytetyöni tutkimusaineistona. Vastaukset käsitellään anonymisti eli mitään vastauksia ei voida yhdistää kehenkään tiettyyn henkilöön. Opinnäytetyö esitellään seminaarissa 27.4.2023 ja valmis työ julkaistaan Theseuksessa. Opinnäytetyön hyväksymisen jälkeen ja siihen liittyvän valitusajan päätyttyä kaikki vastauslomakkeet hävitetään. Tämä tapahtuu vuoden 2023 loppuun mennessä.

Jos haluat kysyä jotakin kyselyyn tai opinnäytetyöhöni liittyen, vastaan mielelläni sähköpostitse osoitteessa niina.rovio@humak.fi

Niina Rovio

1. Ikäsi

- 18-24
- 25-34
- 35-44
- 45-54
- 55-64

- 65-74
- 75-

2. Näkövamman alkamisikä?

- 0-11kk
- 1-17v
- 18-39
- 40-64
- 65-

3. Valitse seuraavista sopiva

- Olen sokea
- Olen heikkonäköinen

4. Näetkö värejä

- Kyllä
- En

5. Pääasiallinen kommunikaatiomenetelmäsi? Voit valita yhden tai useamman vaihtoehdon.

- Puhe
- Viittomakieli/viitottu puhe
- Taktiili viittominen

6. Mikä seuraavista väittämistä kuvaa sinua parhaiten?

- Väreillä ei ole minulle merkitystä
- Haluan joissain tilanteissa tietää väreistä
- Haluan usein tietää väreistä
- Haluan aina tietää väreistä

7. Mikä tai mitkä seuraavista väittämistä kuvaavat värikokemuksiasi? Voit valita yhden tai useamman vaihtoehdon.

- Näen värejä tai muistan hyvin miltä värit näyttävät
- Muistikuvat väreistä alkavat haalistua
- Jotkin asiat, esineet tai vaikka aistimukset tuovat tietyn värin mieleen. Millaiset?

-
- Hyvin tehty ympäristön tai värien kuvailu tukee värien hahmottamista
  - En ole koskaan nähnyt värejä, mutta minulla on niistä mielikuvia
  - Minulla ei ole selkeitä mielikuvia väreistä

8. Millaiset asiat ylläpitävät sinun muistikuviasi tai mielikuviasi väreistä?

---

9. Koetko toisinaan värit jonkin toisen aistin kautta?

- En
- Kyllä. Kerro miten?

---

10. Mihin asioihin liittyen sinulle on erityisen tärkeää tietää värit? Voit valita yhden tai useamman vaihtoehdon.

- Vaatetus ja ulkonäkö
- Sisustus, esimerkiksi huonekalut, tekstiilit ja astiat
- Ruoka

- Kaupunkiympäristö
  - Luonto, kasvit ja eläimet
  - Tiedonsaanti, kommunikaatio ja vuorovaikutus
  - Harrastukset. Millaiset?
-

- Muu, mikä?
-

11. Miksi juuri näissä asioissa värit ovat tärkeitä? Kerro ainakin yksi esimerkki.

---

12. Missä yhteyksissä kohtaat värejä tai niiden kuvailua? Voit valita yhden tai useamman vaihtoehdon.

- Lehdet
  - Kirjallisuus
  - Äänikirjat
  - Kuvailutulkatut ohjelmat
  - Radio
  - Arkipäiväiset vuorovaikutustilanteet
  - Muualla, missä?
-

13. Onko joku kuvaillut mielestäsi värejä erityisen hyvin? Voit valita yhden tai useamman vaihtoehdon.

- Omainen
  - Ystävä
  - Tulkki
  - Avustaja
  - Kirjailija
  - Muu. Kuka tai ketkä?
-

- Ei kukaan erityisesti

14. Miksi kyseisen henkilön/kyseisten henkilöiden kuvailu on ollut erityisen onnistunutta? Kerro ainakin yksi esimerkki.

---

15. Millaiset muut asiat kuin itse kuvailu vaikuttavat värien hahmottamiseen? Millaiset häiriötekijät haittaavat tai millaiset asiat voivat auttaa?

---

16. Haluatko sanoa vielä jotain aiheeseen liittyvää tai antaa palautetta kyselystä?

Kiitos vastauksistasi! Painathan vielä "Lähetä"- painiketta sivun alareunasta, jolloin vastaukset tallentuvat.

Liite 2. Teams-keskusteluun valmistelemani kysymykset

1. Miten koet värit?
2. Onko sinulla muistikuvia väreistä?
3. Miten muistikuvia väreistä voi ylläpitää?
4. Mistä saatte tietoa visuaalisesta maailmasta?
5. Milloin väreistä on välttämätöntä tietää tarkasti?
6. Milloin värien kuvailu tuntuu muuten tärkeältä?
7. Onko parempi saada liikaa kuvailua vai liian vähän?
8. Onko joku osannut upeasti kuvailla värejä?
9. Jos oma mielikuva väreistä tai ympäristöstä on ristiriidassa kuvailun kanssa, miten tilanteen voi ratkaista?